

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

**Bianca A. Mirică
Mai 2024**

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

Abstract

Această lucrare își propune să interogheze critic și să revizuiască în mod comprehensiv cadrul curricular actual al limbii și literaturii române pentru examenul de Bacalaureat, în vederea unei reconfigurări fundamentale care să reflecte o diversitate sporită de perspective literare, prin includerea autoarelor femei în programa școlară studiată. Pornind de la premisa că actuala selecție de opere literare consacrate perpetuează o viziune androcentrică și reductivă asupra culturii naționale, lucrarea investighează modul în care acest canon literar este limitat prin absența scriitoarelor semnificative pentru spațiul cultural românesc, iar procesul de formare educațională pentru elevi fiind afectat, consolidând implicit o ierarhie culturală tradițională care subprezintă contribuțiile feminine literare.

Lucrarea susține că reforma curriculei de limba și literatura română nu ar trebui să se limiteze la simple adăugiri de texte, ci să implice o reconsiderare profundă a principiilor pedagogice și ideologice care fundamentează educația literară. Numai printr-o deschidere către diversitatea de gen, etnică și socială se poate realiza o educație literară care să fie nu doar relevantă pentru nevoile și așteptările elevilor din secolul XXI.

Introducere

Acest studiu recunoaște absența autoarelor femei din programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România și Republica Moldova și propune introducerea unor opere ce aparțin acestora în cadrul parcursului academic din curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

Textul analizează importanța includerii perspectivei feminine în literatura predată elevilor pe parcursul orelor de limbă și literatură Română în vederea pregătirii pentru susținerea examenului de bacalaureat. În continuare, cercetarea evidențiază predominanța autorilor bărbați în programa actuală și discută impactul acestui dezechilibru asupra dezvoltării academice și culturale a elevilor.

De asemenea, lucrarea abordează tema includerii perspectivei feminine în educația literară vizând două planuri de discuție: dezavantajele lipsei acestor opere în directă legătură cu contribuția adusă asupra implementării unui sistem educațional echilibrat și incluziv și dezvoltarea gândirii critice și a empatiei în rândul elevilor.

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

Prin prezentarea unor concepte diverse și prin reflectarea adecvată a realității sociale, introducerea autoarelor femei în programa școlară poate oferi modele pozitive și poate combate discriminarea de gen și stereotipurile instituite de prezenta situație.

În programa școlară actuală, literatura studiată este dominată de autori bărbați, precum: *Mihai Eminescu, Ion Creangă, Ion Luca Caragiale, Ioan Slavici, Titu Maiorescu, George Bacovia, Lucian Blaga, Tudor Arghezi, Ion Barbu, Mihail Sadoveanu, Liviu Rebreanu, Eugen Lovinescu, Camil Petrescu, George Călinescu, Marin Preda, Nichita Stănescu și Marin Sorescu.*

Lipsa unei reprezentări echilibrate în cadrul programei nu doar că neglijează viziunea feminină asupra societății și contribuțiile imense aduse de aceste autoare, dar și limitează diversitatea de idei și teme care pot îmbogăți educația elevilor, micșorând procentul tinerilor care aleg să citească din propria inițiativă.

Prin includerea scriitorilor femei se poate obține o diversificare a perspectivelor și o reprezentare mai echitabilă a experiențelor umane prin prisma literaturii studiate în cadrul academic. Studiul nostru explorează contribuțiile valoroase ale acestor autoare la literatura Română și argumentează că includerea lor ar îmbogăți cunoștințele și înțelegerea elevilor asupra diferitelor teme și probleme sociale, culturale și istorice.

CONTEXT DESPRE SISTEMUL EDUCAȚIONAL DIN ROMÂNIA. CE PRESUPUNE PROGRAMUL. CE ȘI CUM SE STUDIAZĂ.

Sistemul educațional din România urmează o structură 4-4-4, cu patru ani de școală primară, patru ani de gimnaziu și patru ani de liceu. La finalul fiecărei etape, elevii susțin examene importante. Pentru primii opt ani, elevii nu își pot alege materiile de studiu. După clasa a VIII-a, elevii susțin Evaluarea Națională și, odată repartizați la liceu, își pot alege aria de studiu.

Ciclul liceal este structurat pe profiluri: teoretic (real și uman), tehnologic și vocațional. Profilul umanist include un număr semnificativ de ore dedicate Limbii și literaturii române (4 ore pe săptămână) și, în unele cazuri, unei discipline de literatură universală (1 oră pe săptămână). Profilul real include mai puține ore de limba română (3 ore pe săptămână), concentrându-se mai mult pe științele exacte.

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

Programa de Bacalaureat la Limba și Literatura Română

În programa de bacalaureat pentru Limba și literatura română, există 18 opere de studiat pentru profilul uman și 13 pentru profilul real. **Este important de menționat că niciuna dintre operele studiate nu aparține unei autoare femei.** Autorii canonici studiați sunt: Mihai Eminescu, Ion Creangă, I.L. Caragiale, Ioan Slavici, Titu Maiorescu, G. Bacovia, Lucian Blaga, Tudor Arghezi, Ion Barbu, Mihail Sadoveanu, Liviu Rebreanu, E. Lovinescu, Camil Petrescu, G. Călinescu, Marin Preda, Nichita Stănescu și Marin Sorescu.

Totuși, Mircea Eliade nu este autor canonic, dar operele sale care au fost incluse în programa pentru Bacalaureat: "Maitreyi", "Nuntă în cer" sau "La țiğănci". De asemenea, Costache Negruzzi nu este autor canonic, dar "Alexandru Lăpușneanu" este un titlu esențial pentru susținerea examenului de BAC. Totodată, nici Ion Pillat, Vasile Voiculescu și Ion Vinea (doar pentru profilul uman) nu se numără printre autorii canonici, însă operele lor se studiază pentru examenul de Bacalaureat.

Această subreprezentare a autoarelor femei în programa școlară este problematică deoarece oferă o perspectivă unilaterală asupra literaturii și culturii românești, neglijând contribuțiile semnificative ale scriitoarelor.

Fiecare cadru didactic poate opta pentru realizarea unei liste de lecturi facultative, care poate facilita o pregătire mult mai riguroasă pentru examenul de bacalaureat. **Însă, numărul de profesori care aleg să includă și opere realizate de scriitoare femei este redus, ceea ce accentuează acest dezechilibru.**

Necesitatea unei programe incluzive

Prin actualizarea programelor școlare pentru a include opere ale autoarelor femei și prin formarea profesorilor pentru a aborda diversitatea de gen în predare, sistemul educațional românesc poate deveni echitabil și reprezentativ pentru realitatea contemporană.

În redactarea acestui studiu ne confruntăm cu o multitudine de întrebări esențiale, care ne vor ajuta să înțelegem profunzimea problematicei analizate:

1. Ce reprezintă această sferă a literaturii scrisă de femei?

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

2. De ce lipsesc autoarele femei din programa de bacalaureat?
3. Care sunt criteriile utilizate în selectarea operelor pentru programa de bacalaureat și cum pot fi ajustate acestea pentru a include o reprezentare echitabilă a autoarelor femei?
4. Cum percep elevii actuala reprezentare a autorilor în programa de limba și literatura română?
5. În ce mod reflectă programa școlară actuală pentru bacalaureat valorile și stereotipurile de gen din societatea română?
6. Ce rol joacă autorii canonici în formarea identității culturale a elevilor și cum poate diversificarea acestora îmbunătăți acest proces?
7. Cum poate fi reformat curriculumul de limba și literatura română pentru a include o reprezentare echitabilă a autoarelor femei?
8. Cum ar influența includerea autoarelor femei dezvoltarea academică a elevilor?
9. Cum putem recunoaște practicile abuzive menționate în operele clasice pentru programa de bacalaureat și accentua recunoașterea acestora în comentariile oferite spre învățare?
10. Cum poate influența includerea autoarelor femei în curriculum abordarea temelor sociale și istorice în cadrul orelor de limba și literatura română?

În continuare, vom urmări subiectul lipsei autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România și Republica Moldova raportat la întrebările anterioare. Considerând conceptualizarea unor programe de învățământ echitabile și incluzive, este esențial să recunoaștem și să corectăm omisiunile actuale. Lipsa autoarelor femei din curriculum reflectă un dezechilibru de gen care **nu doar limitează diversitatea perspectivei literare, dar și perpetuează stereotipurile de gen existente.**

1. CE REPREZINTĂ SFERA LITERATURII SCRISE DE FEMEI?

În domeniul vast al literaturii, putem distinge două mari perspective în ceea ce privește operele acumulate de moștenirea literară atât românească, cât și din Republica Moldova: literatura scrisă de autori bărbați, promovată de-a lungul timpului și introdusă în spațiul național și internațional precum “pilonul reprezentativ al exprimării artistice prin cuvinte”, acompaniată și de scrierile ce aparțin autoarelor femei. Raportându-ne la conceptul de “literatură feminină” / “literatură scrisă de femei” ne referim la toate operele scrise în proză, versuri, texte de tip jurnal,

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

confesiuni, eseuri și piese de teatru care încorporează ideile generate de o voce feminină. *În altă ordine de idei, atunci când menționăm “literatură scrisă de femei” facem referire la toate operele scrise redactate de orice autor femeie.*

Definirea literaturii scrise de femei implică recunoașterea și valorizarea contribuțiilor literare ale autoarelor femei, care, de-a lungul timpului, au abordat o varietate de teme relevante și profunde. Aceste opere literare nu doar că reușesc să completeze peisajul literar existent, dar aduc și o diversitate de voci și experiențe care îmbogățesc înțelegerea noastră asupra lumii înconjurătoare. Literatura scrisă de femei aduce în prim-plan experiențele și perspectivele unice ale femeilor, care sunt adesea subreprezentate în canonul literar tradițional.

De asemenea, literatura scrisă de femei oferă o imagine complexă și nuanțată a experienței universale a vieții și a existenței, aducând în prim-plan aspecte care sunt adesea marginalizate, ignorate sau neînțelese în literatura dominată de bărbați.

Spre exemplu, una dintre cele mai semnificative opere din programa conceptualizată pentru examenul de bacalaureat, “Ion” aparținând lui Liviu Rebreanu, unul dintre cei mai semnificativi autori dintre cei canonici tradiționali, explorează în profunzime temele legate de avarie, putere și destin în contextul satului românesc. Cu toate acestea, perspectivele feminine sunt mai mult decât subreprezentate, opera înfățișând chiar scene unde personajul principal al romanului, Ion, își exercită poziția considerată social “superioară” de bărbat într-o manieră abuzivă atât din punct de vedere fizic, cât și psihic asupra soției sale, Ana.

Personajul feminin săvârșește un destin tragic care rezultă în sinucidere, fapt care accentuează necesitatea includerii unor opere elaborate de scriitori femei, întrucât o perspectivă literară echilibrată asupra existenței umane poate duce la diminuarea acestor perspective profund sexiste și misogine din literatura clasică, apropiindu-ne de standardul societății contemporane, unde fiecare individ beneficiază de un statut egal și formele de abuz nu sunt promovate, ci recunoscute și pedepsite.

2. DE CE LIPESC AUTOARELE FEMEI DIN PROGRAMA DE BACALAUREAT?

Absența autoarelor femei din programa de bacalaureat în România și Republica Moldova poate fi atribuită unui cumul de factori istorici, culturali și educaționali. În primul rând, tradițiile patriarhale și perspectivele dominante din trecut au favorizat în

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

mod constant autorii bărbați, în timp ce contribuțiile autoarelor femei au fost marginalizate sau ignorate. Aceasta s-a perpetuat de-a lungul timpului printr-un canon literar care reflectă în principal valorile și experiențele bărbaților, consolidându-se astfel o tradiție care exclude în mare parte vocile feminine.

Un alt factor esențial este reprezentat de criteriile de selecție academice care favorizează operele considerate clasice și canonice. Aceste criterii au fost stabilite în perioade în care accesul femeilor la educație și la cariere literare era limitat, astfel că puține autoare au reușit să intre în rândul celor canonici. Spre exemplu, Mihai Eminescu, Ion Creangă, și Liviu Rebreanu sunt autori omniprezenți în programa de bacalaureat, în timp ce autoare precum Hortensia Papadat-Bengescu sau Ana Blandiana sunt rareori, dacă vreodată, incluse.

De asemenea, există o lipsă de recunoaștere și valorizare a literaturii scrise de femei. Chiar și în cazurile în care operele autoarelor femei sunt recunoscute pentru valoarea lor literară, acestea nu sunt adesea incluse în curriculumurile școlare din cauza unui conservatorism instituționalizat și a inerției academice. **Profesorii și comisiile care stabilesc programa școlară tind să păstreze status quo-ul, preferând operele deja consacrate și considerând schimbarea ca fiind riscantă sau inutilă.**

Declarația Magdei Cârneci, poetă, critic de artă și publicistă română, din studiul Observatorului Cultural care răspunde la întrebarea *Ce scriitoare ar trebui să fie prezente în canonul școlar și în programa pentru bacalaureat?* sumarizează întocmai această perspectivă:

“Canonul modernist din literatura română suferă evident de machism. Atât criticii care au elaborat acest canon, cât și criteriile lor estetice au fost afectate de limitările epocii în care au evoluat și au fost concepute. Acest canon a fost reprodus fidel de generații întregi de profesori și îndrumători culturali – fie ei bărbați sau femei –, într-un mod mecanic și obedient, dintr-un impuls conservator și tradiționalist, respectuos până la servilism față de ierarhiile încă puternice în structurile culturale și societale românești actuale.”

Un alt aspect relevant este insuficiența cercetărilor și studiilor dedicate autoarelor femei, comparativ cu cele dedicate autorilor bărbați. Această disparitate academică contribuie la perpetuarea ignorării scriitoarelor în programa școlară. De exemplu, în timp ce operele lui Mihail Sadoveanu sau Camil Petrescu sunt studiate și comentate

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

În cadrul orelor de limbă și literatură română și încorporate în programa de bacalaureat, scriitoare precum Gabriela Adameșteanu și Nora Iuga nu primesc aceeași atenție în mediul academic și, implicit, în educația preuniversitară.

Mai mult, în istoria dezvoltării spațiului literar din România fondarea Junimii, întemeierea Academiei Române și a revistei Convorbiri literare devin repere esențiale chiar și în analiza absenței valorificării autoarelor femei din spectrul literar românesc. Junimea, o societate culturală înființată la Iași în anul 1863 de către Iacob Negruzzi, Petre Carp, Vasile Pogor, Theodor Rosetti și Titu Maiorescu, a avut un impact major asupra literaturii și culturii românești prin promovarea unui canon literar specific, bazat pe criterii estetice și morale riguroase.

Însă, de-a lungul expansiunii acestei mișcări de critică literară și consolidarea unui spațiu menit să recunoască literatura calitativă a vremii, majoritatea declarațiilor membrilor fondatori ai Junimii au perpetuat perspective misogine asupra femeilor. Însuși Titu Maiorescu, unul dintre cei mai importanți critici de literatură din istoria României, membru fondator al Academiei Române, personalitate remarcabilă a României între sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX, a continuat să susțină inferioritatea femeilor. Maiorescu este autorul celebrei teorii sociologice a formelor fără fond, baza junimismului politic și „piatra de fundament” pe care s-au construit operele lui Mihai Eminescu, Ion Creangă, Ion Luca Caragiale și Ioan Slavici. Cu toate acestea, acesta nu ezita să promoveze perspective extremiste și total machiste în discursurile și scrierile sale.

El a declarat într-o conferință de la Ateneul Român din 1882 că femeile își merită locul de la marginea societății din cauza “creierului lor prea mic”. Raționamentul expus de Maiorescu a inclus însă și următoarea informație: *„Dacă trecem acum la femei, câtă să constatăm că nu se cunoaște până azi un singur caz care să fi avut volumul cranian 1900 centimetri cubi, în termeni de mijloc, capacitatea ei craniană este cu 10 la sută mai mică decât a bărbatului.”* Pe baza acestui principiu, Maiorescu susținea că femeile au nevoie de „tutelară” din partea bărbaților, mult mai capabili atât genetic, cât și intelectual, deoarece craniul acestora este subdezvoltat și că automat posibilitățile lor intelectuale sunt mult mai restrânse.

În acest fel, criticul demonstra faptul că femeile sunt inferioare bărbaților prin natura evoluției umane și că acest lucru nu se poate schimba. Acesta întărit afirmațiile de mai sus astfel: *„Femeia e incapabilă de dezvoltare, oricât ar încerca să-și dezvolte*

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

inteligența, ea nu va reuși; ba chiar, cu timpul, ea se tâmpește și tinde către idiotism.”

Fără doar și poate, ideologiile lui Maiorescu au influențat semnificativ prezența scriitoarelor femei în *Junimea*, fapt care se poate observa din relatările lui Iacob Negruzzi, prozator, poet și dramaturg, fiul lui Costache Negruzzi, membru fondator al Junimii, „secretarul perpetuu” al Societății și redactorul revistei *Convorbiri literare*, în „Amintiri din Junimea”: *“În condițiile de atunci, femeile și, inevitabil, amorul, ar fi complicat mult lucrurile și ar fi împiedicat critica liberă. Societatea Junimea nu trebuia să semene cu un salon oarecare, unde literatura și flirtul merg mână-n mână, avea un scop cultural mult mai ambițios.”* Presupunul elitism al unuia dintre cele mai importante repere din progresul literaturii române a continuat să perpetueze aceste atitudini discriminatorii față de contribuțiile literare ale autoarelor femei.

Cu siguranță, așa cum afirmă și Bogdan Crețu, profesor doctor la Facultatea de Litere a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, pentru studiul Obsevatorului Cultural care vizează aceeași problemă: *“Dacă nu avem o scriitoare precum Jane Austen ori surorile Brontë în secolul romantic nu este pentru că femeile nu ar fi putut să scrie literatură de calitate, ci pentru că nu au scris! De ce nu au scris? O parte consistentă a răspunsului ține de faptul că societatea românească era așezată în așa fel încât nu permitea doamnelor o prezență foarte vizibilă în spațiul public. Prejudecățile, moravurile rigide, sistemul de educație, tradiția, drepturile civice, religia – totul le era împotriva.”*, întreaga societate a fost și continuă până în prezent să se situeze împotriva vocii feminine în literatură. Literatura scrisă de femei este adesea considerată a fi de interes secundar sau specific doar unui public feminin, o percepție eronată care subestimează impactul universal al acestor opere.

Aceste atitudini și ideologii conservatoare au perpetuat excluderea femeilor din sfera literară instituționalizată. Astfel, în contextul selecției operelor pentru programa de bacalaureat, efectele acestor prejudecăți istorice se fac simțite și astăzi. Literatura scrisă de femei a fost marginalizată, contribuțiile lor fiind considerate secundare sau irelevante în comparație cu cele ale bărbaților, iar absența autoarelor femei din programa de bacalaureat din România și Republica Moldova se dovedește a fi rezultatul unei combinații de factori istorici, culturali și educaționali.

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

Dominanța tradițiilor patriarhale și a perspectivelor literare masculine a dus la marginalizarea contribuțiilor feminine, perpetuând un canon literar care reflectă în principal valorile și experiențele bărbaților. Criteriile de selecție academice, stabilite într-o perioadă de acces limitat al femeilor la educație și cariere literare, continuă să favorizeze operele clasice ale autorilor bărbați.

Lipsa recunoașterii și valorizării literaturii scrise de femei, conservatorismul instituționalizat și insuficiența cercetărilor dedicate autoarelor contribuie, de asemenea, la această excludere. Istoricul Junimii și influența criticilor literari, precum Titu Maiorescu, au consolidat atitudinile misogine și au perpetuat discriminarea literară. Astfel, prejudecățile istorice continuă să afecteze selecția operelor în curriculumul de bacalaureat, menținând literatura scrisă de femei la periferia educației preuniversitare.

3. CARE SUNT CRITERIILE UTILIZATE ÎN SELECTAREA OPERELOR PENTRU PROGRAMA DE BACALAUREAT ȘI CUM POT FI AJUSTATE ACESTE PENTRU A INCLUDE O REPREZENTARE ECHITABILĂ A AUTOARELOR FEMEI?

Selecția operelor literare pentru programa de bacalaureat este un proces esențial, având un impact profund asupra formării culturale și intelectuale a elevilor. Aceasta nu doar că modelează înțelegerea elevilor despre literatură, dar și contribuie la dezvoltarea lor critică și analitică. Criteriile utilizate în acest proces trebuie să reflecte diversitatea și complexitatea patrimoniului literar național, incluzând opere care au avut un impact semnificativ asupra literaturii și culturii românești. În contextul actual, este crucial să reexaminăm aceste criterii pentru a asigura o reprezentare echitabilă a tuturor vocilor literare, inclusiv a autoarelor femei.

Întrucât tradițiile și prejudecățile istorice au perpetuat o perspectivă unidimensională asupra literaturii, favorizând operele autorilor bărbați și marginalizând contribuțiile valoroase ale scriitoarelor, această abordare restrictivă limitează nu doar diversitatea de gen, ci și diversitatea tematică și stilistică a literaturii studiate. În primă instanță, unul dintre principalele criterii de selecție este valoarea literară canonică a operelor. Acestea trebuie să fie recunoscute ca repere ale literaturii, având un impact semnificativ asupra dezvoltării stilurilor și curentelor literare. De exemplu, poeziile lui Mihai Eminescu, precum „Luceafărul” și „Floare albastră”, sunt considerate esențiale pentru înțelegerea romantismului românesc,

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

motiv pentru care ambele opere pot fi potențiale texte suport pentru redactarea eseului de la subiectului III din cadrul examenului de bacalaureat.

Mai mult, operele alese pentru programa de bacalaureat trebuie să abordeze teme complexe și relevante din punct de vedere educațional, care să stimuleze gândirea critică și analiza literară a elevilor. De exemplu, „Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război” de Camil Petrescu explorează introspecția psihologică și dilemele morale ale individului în contextul Primului Război Mondial. De asemenea, Operele trebuie să promoveze valorile, tradițiile și luptele istorice ale poporului român. Astfel, „Moromeții” de Marin Preda este inclus în programă pentru a ilustra viața rurală și tradițiile populare românești.

Firește că valoarea culturală a acestor texte nu poate fi contestată, însă, în ciuda celor prezentate, odată cu predarea pe parcursul celor patru ani de ciclu liceal a operelor menționate anterior, trebuie evidențiat și comportamentul de-a dreptul marginalizant al protagoniștilor masculini față de personajele feminine. Mai mult decât atât, profesorii de limbă și literatură română ar trebui să realizeze planuri de lecție incluzive, care să explice elevilor aceste opere raportate la valori moderne, cotidiene și actuale. De exemplu, în “Moromeții” de Marin Preda, familia tradițional-patriarhală ar trebui să devină o emblemă a unei imagini arhaice, unde modelul adesea adoptat de portretizările artistice clasice al tatălui ca “pater familias” (capul familiei) să nu reprezinte unica perspectivă adusă în discuția analizei literare a acestor opere. Practic, odată ce elevilor le este explicată condiția personajului Ilie Moromete și contextul istoric și social în care narațiunea romanului prinde contur (societatea tradițională unde rolul femeilor este limitat), aceștia să beneficieze și de o explicație actuală a familiei moderne, iar modul de predare să includă și o operă unde personajul feminin este cel care se află în prim-plan. Făcând referire la această idee, utilizăm conceptul de **echilibru**.

În criteriile actuale prin care se realizează programa pentru examenul de bacalaureat nu există echilibru. În timp ce putem observa o multitudine de autori bărbați, niciunul nu este femeie. Mai mult, există opere care portretizează personajul feminin într-o manieră restrânsă, asemenea narațiunii prezente în:

- “Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război” de Camil Petrescu unde personajul principal feminin, Ela, devine un simbol al geloziei constante a lui Ștefan Gheorghidiu, întreaga sa relevanță fiind raportată la evoluția soțului

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

său, identitatea sa feminină fiind, implicit, pierdută fără prezența protagonistului masculin.

- “Enigma Otiliei” de George Călinescu unde condiția personajului feminin este raportată în mod perpetuu la “misterul feminității adolescente”, care creionează următoarea întrebare: Putem oare înțelege “misterul feminității” prin intermediul unei opere scrise de un bărbat? De ce nu optăm pentru includerea unei autoare femei în programa pentru examenul de bacalaureat pentru a oferi elevilor de liceu o perspectivă autentică și credibilă asupra esenței feminine? Putem obține un astfel de echilibru nu prin excluderea operelor scrise de autori bărbați, ci prin adăugarea unor opere care să reflecte întocmai vocea feminină, implicit, fiind scrise de femei.

Continuând analiza romanului “Enigma Otiliei” putem observa chiar și următorul aspect: Călinescu plasează acțiunea romanului la începutul secolului XX, mai precis în anul 1909, o perioadă în care femeile erau lipsite de drepturi civile și politice.

Potrivit Codului Civil din 1865, femeile aveau un statut similar cu al minorilor și al persoanelor cu incapacități mintale. Acestea erau subordonate din punct de vedere politic, social și economic, neputând încheia acte fără consimțământul soțului sau al justiției. Nu aveau posibilitatea de a-și gestiona propriile venituri și își pierdeau cetățenia dacă se căsătoreau cu bărbați străini. De asemenea, nu aveau dreptul de a solicita pensie alimentară de la un bărbat și nu puteau fi tutori. Femeile trebuiau să locuiască la domiciliul stabilit de soț și nu aveau drept de vot. *Astfel, Otilia trăia într-o societate patriarhală, unde, indiferent de realizările sale într-un anumit domeniu, femeia rămânea inferioară din punct de vedere social și politic față de bărbat.*

În culegera de analiză feministă a operelor de bacalaureat coordonată de Laura Sandu se distinge întocmai această viziune, fiind explicată concret raportată la romanul și ideile lui G. Călinescu:

“Pe **Otilia o cunoaștem mai degrabă prin prisma comportamentelor ei cu bărbații**. Din atitudinea față de tatăl ei și din părerile familiei Turlea despre ea. Cu toate că și ea este o tânără cultă, rafinată, talentată, nu avem șansa să participăm la evoluția ei profesională și intelectuală, nici să-i cunoaștem cu adevărat gândurile, credințele și emoțiile. Naratorul ne arată că singurul ei rost în viață este să jongleze cu pretendenții amoroși și să le creeze acestora rivalități, gelozii și confuzii sentimentale, și să își mențină presupusul mister. Și părerea lui Felix, dar și a naratorului comentator despre Otilia oscilează constant între fata copilăroasă și

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

inocentă, femeia matură și lucidă cu bun simț, și fata ușuratică iubitoare de lux. Astfel, firea Otiliei pare că se schimbă în ochii privitorului cu aceeași putere ca anotimpurile.”

Nu putem distinge decât limitarea prin intermediul căreia se realizează construcția personajului feminin. Otilia *nu presupune decât un mister atunci când nu înțelegem cu exactitate ce relație deține cu unul dintre personajele masculine în jurul căruia se construiește destinul și esența sa.*

Următoarele fragmente extrase din roman sumarizează ideile prezentate anterior:

„Otilia părea că „știe multe” și intimida pe orice bărbat, iritând pe femei, care în genere dușmănesc pe orice femeie independentă față de bărbat.” „Felix vedea în Otilia o fată cu bun-simț exagerat (...), dar nu era așa. Otilia era ușuratică, iubitoare.”

„Otilia era o răzgâiată conștientă de vițiul ei, care se simțea bine când o protejau oamenii delicați ca Pascalopol.”

Mai departe, în aceeași culegere de comentarii feministe pentru operele de bacalaureat, se distinge următoarea idee, relevantă pentru esența criteriilor de alegere a operelor care se încadrează în programa pentru examen:

“Toate aceste oscilații sunt definiții ale confuziei și iraționalității totale ale personajului, existente în carte cu scopul de a arăta „misterul” sufletului feminin, așa cum îl vedea George Călinescu în anul 1938. Ca să completeze tabloul, spre finalul cărții, Otilia confirmă această teorie reiterând o serie de afirmații generalizatoare și sexiste cu privire la femei.”

“Enigma Otiliei” prezintă întocmai stereotipul transmis din cele mai vechi timpuri raportat la poziția femeii în societate: **O ființă neînțeleasă, complicată, ușor de dominat și stăpânit.** Chiar replicile Otiliei creionează aceste idei:

„O fată admiră un tânăr cu gânduri serioase, dar se obosește și adesea preferă oamenii mediocri. (...)Noi, fetele, Felix, suntem mediocre, iremediabil mediocre.”

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

„Pentru o fată, reușita în viață nu e o chestiune de studiu și de energie. Admir inteligența și voința ta de bărbat, dar asta nu sunt bune și pentru o femeie. Rostul femeii este să placă, în afară de asta nu poate fi fericire! (...) Știu că o femeie ignorată de bărbat e un monstru. (...) Singura noastră formă de inteligență, mai mult de instinct, e să nu pierdem cei câțiva ani de existență, vreo zece cei mult. (...) Noi nu trăim decât cinci, șase ani!”

Privind problema dintr-un unghi feminist, inițiativa **Literatură și Feminism** în aceeași culegere de analiză feministă a operelor studiate de-a lungul liceului a conceput o concluzie relevantă a acestui punct:

“Cu aceste cuvinte spuse chiar de ea, narațiunea ne-o prezintă pe Otilia ca fiind mulțumită de poziția sa inferioară bărbatului. Recunoaștem aici un model de gândire patriarhală.”

Astfel, sumarizând cele prezentate, putem deduce că în alegerea scrierilor considerate potrivite pentru curriculumul de examen, devine primordială valoarea culturală a operelor și geniul literar pe care îl prezintă. Însă, în ciuda excepționalității literare, aceste titluri trebuie să fie reevaluate dintr-un unghi modern care să ia în considerare și reprezentarea echitabilă a vocilor feminine. Este esențial să includem opere scrise de autoare femei, pentru a asigura o diversitate tematică și stilistică, oferind elevilor o *imagine completă și echilibrată a patrimoniului literar național*.

Aceste aspecte sunt confirmate și de analiza feministă a literaturii, care subliniază că personajele feminine, chiar și cele cultivate și talentate, sunt adesea portretizate prin prisma relațiilor lor cu bărbații și nu au ocazia de a-și dezvolta pe deplin personalitatea și cariera. În „Enigma Otiliei”, Otilia este văzută mai mult prin comportamentele ei față de bărbați și părerile familiei despre ea, iar evoluția sa profesională și intelectuală este neglijată.

Pentru a crea un **echilibru real** în programa de bacalaureat, este esențial să includem și opere scrise de autoare femei, oferind astfel elevilor o perspectivă autentică și diversificată asupra literaturii. Aceasta nu înseamnă excluderea operelor scrise de autori bărbați, ci adăugarea unor opere care să reflecte vocea feminină și să contribuie la o înțelegere mai cuprinzătoare a experienței literare. Prin ajustarea

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

*criteriilor de selecție și îmbogățirea curriculei cu opere scrise de femei, elevii ar putea dezvolta **o înțelegere profundă și nuanțată a literaturii**.*

4. CUM PERCEP ELEVII ACTUALA REPREZENTARE A AUTORILOR ÎN PROGRAMA DE LIMBA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ?

În vederea unei înțelegeri mai profunde a modului în care actuala reprezentare a autorilor în programa de limba și literatura română este percepută de către cei direct afectați de aceste alegeri curriculare, a fost construit un formular dedicat consultării elevilor și absolvenților de liceu, care cuprinde următoarele întrebări:

Formularul începe prin colectarea unor date demografice esențiale – vârstă, nivelul de studiu curent și proveniență geografică – pentru a oferi un context al răspunsurilor și a permite o segmentare adecvată a rezultatelor. Aceste informații de bază sunt esențiale pentru a înțelege diversitatea respondenților și pentru a identifica eventualele diferențe de percepție legate de vârstă, nivel de educație sau context cultural și social.

Ulterior, chestionarul avansează către întrebări directe și punctuale pentru a măsura opiniile generale ale elevilor despre curriculum. O primă întrebare importantă întreabă dacă „Crezi că programa școlară pentru examenul de Bacalaureat ar trebui să includă și opere scrise de autoare femei?” Această întrebare utilizează răspunsuri de tip da/nu, facilitând obținerea unei poziționări clare și cuantificabile asupra problematicei diversificării literaturii studiate. Este urmată de întrebări care utilizează o scară Likert de la 1 la 5 pentru a măsura percepțiile elevilor asupra diverselor dimensiuni ale literaturii studiate, cum ar fi „În ce măsură simți că textele studiate îți dezvoltă abilitățile de gândire critică și analiză literară?” sau „În ce măsură consideri că literatura studiată la școală este incluzivă? ("incluzivă" = cuprinde atât opere scrise de bărbați, cât și de femei).”

Formularul continuă cu întrebări care investighează percepția elevilor asupra relevanței sociale și morale a literaturii din programa școlară, cum ar fi: „În ce măsură consideri că operele studiate pentru examenul de Bacalaureat corespund cu standardele sociale actuale și cu valorile tale personale?” și „În ce măsură consideri că programa pentru BAC cuprinde doar perspectiva literară masculină și prezintă personaje masculine cu o atitudine abuzivă/critică față de personajele feminine?” Prin aceste întrebări, se urmărește obținerea unui feedback asupra gradului de

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

actualitate și de echitate a curriculumului literar, în contextul valorilor și sensibilităților contemporane.

Întrebările pe scara Likert continuă prin evaluarea gradului de satisfacție al elevilor cu privire la programa actuală („În ce măsură ești satisfăcut de literatura studiată la școală pentru BAC?”) și percepția acestora asupra caracterului potențial misogin al acesteia („În ce măsură consideri programa pentru BAC misogină?”). Următoarea întrebare, „În ce măsură ești de acord cu afirmația 'Programa școlară pentru examenul de Bacalaureat ar trebui să includă și opere scrise de scriitoare femei pentru o reprezentare echitabilă a experiențelor și trăirilor umane, din ambele perspective: atât din unghi masculin, cât și din unghi feminin?’”, investighează atitudinea respondenților față de diversificarea literaturii și importanța reprezentării echitabile în cadrul educației.

Mai departe, se explorează percepțiile privind reprezentarea contribuțiilor autorilor femei în curriculum („Crezi că programa de literatură reflectă în mod echitabil contribuțiile autorilor femei?”), printr-o scală de răspuns care permite evaluarea nuanțată a opiniilor. Se adaugă o întrebare deschisă: „Cum percepi actuala reprezentare a autorilor în programa de limba și literatura română?”, pentru a permite respondenților să își exprime liber opiniile și sugestiile, oferind o perspectivă calitativă asupra subiectului.

Chestionarul continuă cu întrebări de tip da/nu, menite să clarifice percepția respondenților cu privire la prezența unor atitudini abuzive sau discriminatorii în textele studiate („Consideri că în operele pentru examenul de BAC există atitudini abuzive/critice, stereotipuri, discriminări și prejudecăți raportate la personajele feminine?” și „Te-ai simțit vreodată deranjat de atitudinea personajelor masculine din operele studiate pentru BAC față de personajele feminine? (ex. atitudinea lui Ion din romanul "ION" de Liviu Rebreanu față de Ana).”), urmate de alte întrebări directe care evaluează gradul de satisfacție al elevilor cu privire la posibilele modificări în structura curriculumului („Crezi că programa pentru examenul de Bacalaureat ar avantaja elevii de liceu dacă ar fi incluse și opere scrise de autoare femei?” și „Consideri că în actuala programă pentru BAC există opere care promovează o imagine incorectă/inechitabilă a personajelor feminine?”).

În cele din urmă, chestionarul se încheie cu întrebări deschise și de opinie, pentru a permite respondenților să sugereze posibile reforme sau schimbări („Consideri că e

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

necesar să nu se mai studieze anumite opere literare? Dacă da, poți da câteva exemple?” și „Crezi că ar trebui să fie introduse în program cărțile unor autori contemporani, cât mai diverși din punct de vedere al genului, rasei, clasei, etc.?”), finalizând cu o întrebare generală care oferă libertatea de a adăuga orice alt comentariu relevant („Vrei să ne mai transmiți ceva?”).

În primă instanță, cele **252 de răspunsuri acumulate** în perioada de chestionare a respondenților prezintă 4 categorii variate de vârstă: **14-19, 20-25, 25-30, 30+.** **50% dintre respondenți se află în intervalul 14-19, următorul procent aflându-se în categoria 20-25 cu 34.5%, 25-30 cu 11.1% și 30+ cu 4.4%.** 56.7% dintre respondenți au finalizat ciclul liceal, pe când 43.3% încă urmează acest parcurs academic.

Analizând răspunsurile oferite la întrebarea „Provin din:”, observăm o diversitate semnificativă în ceea ce privește localizarea geografică a respondenților, ceea ce sugerează o reprezentare amplă a experiențelor educaționale din multiple regiuni ale României. Răspunsurile indică o participare dintr-o varietate de județe și orașe, atât din mediul urban, cât și din cel rural, cum ar fi: Buftea, Câmpia Turzii (jud. Cluj), Sighetu Marmației, Brașov, Galați, Timișoara, Cluj-Napoca, Vâlcea, Craiova, Sighișoara, România, Târgu Mureș, București, Simeria (jud. Hunedoara), Giurgiu, Piatra Neamț, Focșani (Vrancea), Roșiori de Vede (Teleorman), Argeș, Suceava, Motru (Gorj), Brad (jud. Hunedoara), Slatina (jud. Olt), Iași, Constanța, Roman (Neamț), Tulcea, Oradea, Bacău, și multe altele.

Este de remarcat, de asemenea, că un număr semnificativ de respondenți provine din București, indicând un interes crescut sau o reprezentare mai mare a elevilor și absolvenților din acest oraș în discuțiile despre curriculum. Alte orașe importante precum Cluj-Napoca, Timișoara, Brașov și Iași sunt, de asemenea, bine reprezentate, sugerând că dezbaterile legate de curriculum au o relevanță largă și că există o preocupare generalizată cu privire la modul în care sunt selectați autorii și operele studiate.

Respondenții provin atât din mari centre urbane – cum ar fi București, Cluj-Napoca, Timișoara, Brașov, Iași, Constanța – cât și din localități mai mici, inclusiv din medii rurale, cum ar fi județul Satu Mare, comuna Adunații-Copăcenii (jud. Giurgiu), Amzacea (Constanța), și Petrila. Această distribuție geografică variată oferă o imagine nuanțată asupra diversității educaționale și sociale din România, reflectând o gamă largă de experiențe și perspective asupra programelor școlare, **majoritatea dintre**

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

ele susținând că introducerea autoarelor femei în curriculumul studiat este o nevoie imediată.

În continuare, 99.6% dintre răspunsuri afirmă că programa școlară pentru examenul de Bacalaureat ar trebui să includă și opere scrise de autoare femei. 10.7% dintre respondenți consideră că textele studiate nu le dezvoltă deloc abilitățile de gândire critică și analiză literară, 30.2% se situează pe poziția 2 pe scara de la 1 la 5, 39.7% pe poziția 3, 12.3% pe poziția 4 și 7.1% pe poziția 5, fiind convinși că textele studiate le dezvoltă deloc abilitățile de gândire critică și analiză literară.

Mai mult, 80% dintre răspunsuri susțin că programa școlară actuală nu este deloc incluzivă. 43.3% afirmă că opere studiate nu corespund deloc cu standardele sociale actuale și cu valorile tale personale, în timp ce 44% se situează pe poziția 2 pe o scară de la 1 la 5. 64% dintre respondenți spun că programa pentru BAC cuprinde doar perspectiva literară masculină și prezintă personaje masculine cu o atitudine abuzivă/critică față de personajele feminine. 34% dintre aceștia nu sunt deloc satisfăcuți de literatura studiată la școală pentru BAC, 45.6% aflându-se pe poziția 2 pe o scară de la 1 la 5, iar 16.3% pe poziția 3.

La întrebarea "În ce măsură consideri programa pentru BAC misogină?" 44.4% au declarat "Foarte mult", 34.9% aflându-se aproximativ în același spectru de opinie. Raportându-se la afirmația "Programa școlară pentru examenul de Bacalaureat ar trebui să includă și opere scrise de scriitoare femei pentru o reprezentare echitabilă a experiențelor și trăirilor umane, din ambele perspective: atât din unghi masculin, cât și din unghi feminin" 92% dintre respondenți au fost foarte de acord cu aceasta.

De asemenea, odată cu interogația "Crezi că programa de literatură reflectă în mod echitabil contribuțiile autorilor femei?", 75% dintre răspunsuri au declarat că nu sunt deloc de acord cu această idee.

Analizând răspunsurile oferite la întrebarea „Cum percepi actuala reprezentare a autorilor în programa de limba și literatura română?”, se observă o tendință generală de insatisfacție și critică față de selecția actuală de autori din programă. Mulți dintre respondenți evidențiază o lipsă semnificativă de diversitate, atât în ceea ce privește genul autorilor, cât și în diversitatea culturală a operelor. Un răspuns descrie programa ca fiind dominată de "autori clasici bărbați," sugerând că aceasta nu poate

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

fi considerată "incluzivă nici din punct de vedere al genului, nici din punct de vedere al perioadelor reprezentate."

O altă percepție frecvent menționată este că programa promovează "misoginismul" și oferă aproape exclusiv "perspectiva masculină," fără a acorda suficientă atenție operelor scrise de femei. Un respondent remarcă faptul că "singura perspectivă care este prezentată adecvat este cea masculină," sugerând o lipsă totală de echilibru în selecția autorilor.

De asemenea, o parte dintre răspunsuri sugerează că programa actuală este considerată "foarte demodată," axată pe secole trecute și ignorând autori contemporani relevanți. Această observație indică o percepție conform căreia programa nu reflectă realitățile și valorile societății moderne și nu include suficiente opere care să rezoneze cu elevii de astăzi.

Alte răspunsuri exprimă o dezamăgire personală față de operele incluse, descriind textele ca fiind "ființe fără fața sau viața sintetizate într-o singură scriere din bibliografii largi," ceea ce subliniază o percepție de deconectare între elevi și materialele de studiu. Per ansamblu, răspunsurile sugerează o nevoie clară de revizuire a curriculei pentru a asigura o reprezentare mai echitabilă și mai diversificată a autorilor și a perspectivelor literare.

Din nou, 98% dintre respondenți Consideră că în operele pentru examenul de BAC există atitudini abuzive/critice, stereotipuri, discriminări și prejudecăți raportate la personajele feminine. 96% spun că s-au simțit deranjați de atitudinea personajelor masculine din operele studiate pentru BAC față de personajele feminine (ex. atitudinea lui Ion din romanul "Ion" de Liviu Rebreanu față de Ana) și 97% declară că programa pentru examenul de Bacalaureat ar avantaja elevii de liceu dacă ar fi incluse și opere scrise de autoare femei. 93.7% mărturisesc că în actuala programă pentru BAC există opere care promovează o imagine incorectă/inechitabilă a personajelor feminine.

Analizând răspunsurile la întrebarea „Consideri că e necesar să nu se mai studieze anumite opere literare? Dacă da, poți da câteva exemple?”, se observă o tendință semnificativă a respondenților de a solicita eliminarea unor opere literare clasice din programa de Bacalaureat. Printre cele mai frecvent menționate titluri se numără „Ion” de Liviu Rebreanu, „Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război” de

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

Camil Petrescu, „Enigma Otiliei” de George Călinescu, „Moromeții” de Marin Preda, și „Maitreyi” de Mircea Eliade.

Mai multe răspunsuri sugerează că operele precum „Ion” sunt percepute ca având conținut abuziv sau obsesiv, descriind personaje masculine cu comportamente criticate de elevi, cum ar fi „soț abuziv” sau „soț obsesiv.” De asemenea, există mențiuni despre „Maitreyi” de Mircea Eliade, care este descrisă de un respondent ca fiind o carte „greu de citit din cauza unor pasaje de-a dreptul dezgustătoare,” ceea ce sugerează o reacție negativă puternică față de conținutul perceput ca problematic.

Răspunsurile la întrebarea „Crezi că ar trebui să fie introduse în program cărțile unor autori contemporani, cât mai diverși din punct de vedere al genului, rasei, clasei, etc.?”, evidențiază un acord aproape unanim din partea respondenților cu privire la necesitatea unei diversificări a lecturilor din programa de limba și literatura română. Majoritatea covârșitoare a răspunsurilor indică un „da” clar și ferm, susținând introducerea unor autori contemporani care să reflecte o diversitate mai mare de perspective în ceea ce privește genul, rasa, clasa socială și alte identități culturale.

În cadrul secțiunii „Vrei să ne mai transmiți ceva?” se remarcă respondenți care și-au exprimat sprijinul pentru inițiativă, subliniind importanța acesteia în contextul discuțiilor despre actualizarea programei de limba și literatura română.

CONCLUZII

Majoritatea respondenților sugerează o necesitate clară de diversificare a curriculumului, considerând că introducerea autoarelor femei în programă ar putea îmbogăți semnificativ experiența de învățare a elevilor.

Programa, în forma sa actuală, este percepută ca fiind restrictivă, dominată de o perspectivă literară unidimensională, orientată în principal spre autori clasici masculini, și lipsită de vocile și experiențele relevante ale lumii moderne. Aceste observații reflectă o dorință profundă de a reconstrui curriculumul pentru a permite elevilor accesul la o paletă mai variată de texte literare, care să reflecte o gamă largă de perspective și realități sociale.

Percepția dominantă este aceea că programa școlară actuală perpetuează o imagine literară arhaică, care nu reușește să răspundă nevoilor și intereselor tinerilor din

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

societatea contemporană. Multe dintre răspunsuri descriu selecția de texte ca fiind anacronică, limitată la o serie de autori canonici ale căror opere, deși valoroase din punct de vedere istoric și estetic, nu reușesc să reflecte diversitatea contemporană a experienței umane. Mai mult decât atât, respondenții atrag atenția asupra caracterului adesea misogin sau discriminatoriu al unor texte clasice, indicând o lipsă de echilibru în prezentarea perspectivelor literare. Aceștia subliniază că operele selectate nu rezonază cu valorile actuale și că ar trebui revizuite sau contextualizate pentru a facilita o discuție mai critică și mai conștientă asupra problemelor de gen și a altor forme de discriminare prezentate în textele literare.

În plus, există o serie de sugestii concrete pentru revizuirea și adaptarea programelor școlare, care includ evaluarea și analizarea unor opere literare considerate depășite sau problematice din punct de vedere etic, precum „Ion” de Liviu Rebreanu, „Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război” de Camil Petrescu, sau „Maitreyi” de Mircea Eliade. Totuși, această dorință de eliminare nu este universală; unii respondenți subliniază importanța păstrării acestor texte în curriculum, dar cu o abordare educațională mai critică, care să evidențieze și să discute aspectele controversate în mod deschis și informativ. Această abordare ar contribui la dezvoltarea unei gândiri critice avansate, permițând elevilor să înțeleagă complexitatea unor perioade istorice și să evalueze evoluțiile valorilor sociale dintr-o perspectivă conștientă și informată. Răspunsurile colectate în cadrul chestionarului dezvăluie o susținere aproape unanimă în rândul respondenților pentru integrarea autoarelor femei în programa școlară de limba și literatura română, o revendicare ce se articulează cu o claritate remarcabilă și cu o justificare profund ancorată în aspirațiile către o reprezentare literară echitabilă și comprehensivă. Elevii și absolvenții de liceu consideră că actuala orientare a curriculumului, concentrată aproape exclusiv pe opere ale autorilor bărbați, nu reflectă adecvat diversitatea profundă a experiențelor umane și nici nu răspunde provocărilor contemporane de a construi o educație literară incluzivă și sensibilă la multiplele realități sociale și culturale.

Elevii remarcă, într-o pluralitate de moduri, că programa actuală, prin absența aproape completă a vocilor feminine, perpetuează o percepție unilaterală și restrictivă asupra patrimoniului literar național, subminând astfel potențialul formativ și reflexiv al literaturii ca domeniu de studiu. Argumentele aduse de respondenți se concentrează pe ideea că introducerea autoarelor femei nu este doar o chestiune de echitate de gen, ci și de îmbogățire a experienței educaționale în ansamblul său.

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

Literatura scrisă de femei este văzută ca având capacitatea de a oferi perspective unice și valoroase asupra unor teme esențiale – de la identitate și alteritate, la putere și subversiune, de la intimitate și experiență subiectivă, la critică socială și rezistență.

În mod specific, mulți dintre respondenți subliniază faptul că includerea operelor literare scrise de femei ar facilita o înțelegere dezvoltată a problemelor de gen, dar și o reevaluare critică a unor teme istorice și sociale care, până în prezent, au fost explorate preponderent dintr-o perspectivă masculină.

Răspunsurile reflectă, de asemenea, un sprijin semnificativ pentru inițiativa de consultare, subliniind importanța ca vocile elevilor să fie ascultate și integrate în procesul de reformă a curriculumului. Mulți dintre respondenți au exprimat speranța că opiniile și recomandările lor vor contribui la o schimbare reală, subliniind faptul că educația literară ar trebui să fie nu doar informativă, ci și relevantă și adaptată realităților contemporane. Această deschidere către dialog și participare activă în procesul decizional educațional sugerează o dorință de implicare autentică și de responsabilizare comună în construirea unui sistem educațional echitabil.

5. ÎN CE MOD REFLECTĂ PROGRAMA ȘCOLARĂ PENTRU BACALAUREAT VALORILE ȘI STEREOTIPURILE DIN SOCIETATEA ROMÂNĂ?

Programa școlară actuală pentru Bacalaureat, prin selecția de texte literare și autori inclusă, constituie un cadru de studiu care, în mod implicit și explicit, reflectă și reafirmă valorile și stereotipurile de gen dominante în societatea românească. Analizând lista de texte și autori propuși pentru programa școlară pentru examenul de bacalaureat este evidentă multitudinea de concepții și norme referitoare la rolurile de gen și relațiile de putere dintre bărbați și femei.

În acest context putem face referire la opere precum “Ion” de Liviu Rebreanu, “Moromeții” de Marin Preda chiar și “Baltagul” de Mihail Sadoveanu, în care se construiesc adesea personaje feminine secundare, reduse la roluri convenționale de soții, mame, obiecte de dorință sau, în cel mai bun caz, figuri enigmatice a căror complexitate interioară rămâne subexplorată. Este profund evidențiat în romanul lui Rebreanu cum personajele feminine sunt supuse unui determinism social și familial care le limitează opțiunile și libertatea de acțiune, prezentând astfel femeia într-o lumină pasivă și supusă. Idee care, fără doar și poate, a ocupat preponderent mentalitatea societății românești de-a lungul timpului. Fiind analizat parcursul prin

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

care femeile au obținut accesul la educație, prin care s-au emancipat în cadrul acestei societăți patriarhale, se evidențiază că bărbații au fost cei privilegiați în domeniul educației, iar femeile au fost, într-o măsură mai mică sau mai mare, în funcție de zonă și timp, excluse din demersurile educaționale.

Astfel, înțelegem că încă din primele decenii ale dezvoltării educației formale în România, s-a cristalizat o ordine socială care a perpetuat inegalitățile de gen, ordonând accederea la cunoaștere și cultură în funcție de gen. În acest climat, literatura, ca parte a canonului educațional, a devenit un spațiu de reificare a normelor și valorilor patriarhale, în care femeile sunt prezentate preponderent în roluri subordonate, dependente de relația lor cu personajele masculine. În „Ion” de Liviu Rebreanu, de exemplu, personajele feminine precum Ana și Florica sunt reduse la figuri care gravitează în jurul dorințelor și ambițiilor protagonistului masculin. Ana, simbolizând posesiunea materială și statutul social, este privită mai degrabă ca un mijloc de împlinire a dorințelor lui Ion decât ca un subiect autonom. Fără o profundă introspecție a propriei identități sau a propriilor dorințe, Ana devine victima necruțătoare a unui sistem de valori care îi subordonează existența în funcție de ambițiile și frustrările unui protagonist masculin dominator. Florica, în schimb, este modelată ca o ispită senzuală, un ideal feminin platonic, dar fără o profunzime psihologică sau o istorie personală care să o individualizeze dincolo de rolul său de catalizator al acțiunii masculine.

Similar, în „Moromeții” de Marin Preda, femeile din familia Moromete sunt privite prin prisma rolurilor lor tradiționale de soții și mame, în care adesea se conformează unui cod rigid de comportament și moralitate impus de bărbații din comunitatea rurală. Personajele precum Catrina Moromete sunt construite în jurul unor tipare de abnegație domestică, loialitate necondiționată și suferință tăcută, atribute care nu doar că le definesc, dar și le limitează semnificativ existența narativă. Chiar și în fața unor conflicte familiale sau sociale majore, vocea feminină rămâne înfundată, marginalizată în actul de supraviețuire zilnică, fără acces la o dezvoltare autonomă a propriilor gânduri și emoții.

În „Baltagul” de Mihail Sadoveanu, deși Vitoria Lipan se distinge prin hotărârea și tenacitatea sa, ea operează totuși într-un cadru narativ rigid care o constrânge la rolul de soție fidelă, ce își asumă o misiune eroică doar în măsura în care aceasta este dedicată recuperării onoarei și memoriei soțului său pierdut. Astfel, chiar și în poziția sa de protagonistă, Vitoria este o figură care funcționează în limitele impuse de o

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

societate patriarhală, iar acțiunile sale sunt mai degrabă manifestări ale unei rezistențe intradisciplinare decât ale unei emancipări reale de la constrângerile tradiționale. Eforturile ei, deși remarcabile prin tenacitatea și curajul demonstrate, nu reușesc să transgreseze în mod semnificativ ordinea socială existentă, ci se conformează și chiar reafirmă normele culturale ale unei comunități arhaice în care rolurile de gen sunt bine stabilite și aproape imuabile.

Fără îndoială, ideile prezentate în operele studiate pentru a susține examenul de Bacalaureat relevă normele și valorile perioadei în care au fost create, însă această contextualizare istorică nu poate justifica pe deplin perpetuarea unei perspective literare unilaterale, într-o societate care se află într-o continuă transformare către diversitate și egalitate de gen. Dacă textele canonice oferă o fereastră către mentalitățile și structurile sociale ale trecutului, ele nu ar trebui, totuși, să fie prezentate într-un mod care să susțină implicit aceste valori ca fiind absolute sau atemporale.

Da, programa școlară pentru examenul de Bacalaureat prezintă idei pe care, într-o manieră îndreptățită, le putem critica. Programa actuală nu oferă un spațiu suficient pentru explorarea critică a acestor stereotipuri, astfel încât elevii să poată înțelege nu doar cum au fost construite și perpetuate, ci și cum pot fi deconstruite și contestate. Abordarea textelor literare ca expresii fixe ale culturii naționale, fără a introduce discuții despre contextul socio-istoric în care au fost scrise și despre impactul lor asupra normelor de gen, creează un cadru educațional care întărește mai degrabă decât problematizează valorile tradiționale. Acest lucru face ca literatura să devină un spațiu conservator, unde normele de gen sunt perpetuate fără o reflexivitate critică.

Atât din punct de vedere istoric, cât și din punct de vedere social, observăm cum literatura predată în mediul academic din România nu depășește barierele impuse din totdeauna femeilor.

Într-adevăr putem considera și perioada în care au fost construite aceste opere literare, dar modul de predare al acestora poate fi actualizat pentru a prezenta elevilor prin ce perspectivă pot analiza aceste idei.

Această abordare exclude implicit contribuțiile femeilor și ale altor grupuri marginalizate, consolidând astfel o narațiune culturală îngustă și parțială. În loc de a

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

transforma literatura într-un spațiu al interogării critice și al dialogului, se menține o imagine fixă, reducăționistă, în care complexitatea și diversitatea experiențelor umane sunt înghețate în tiparele unei epoci trecute.

Într-o lume în care drepturile omului, egalitatea de gen și diversitatea culturală sunt valori fundamentale, este esențial ca programa de limba și literatura română să reflecte aceste principii printr-o selecție mai echitabilă și mai variată de opere literare. Nu este suficient să recunoaștem că operele studiate reflectă normele și prejudecățile epocii în care au fost scrise; trebuie să provocăm elevii să exploreze critic aceste norme, să înțeleagă cum acestea au fost construite și perpetuate și să le contestăm atunci când ele nu mai corespund valorilor contemporane.

Nu putem ignora, cu desăvârșire, faptul că operele literare clasice studiate în cadrul programei de Bacalaureat reprezintă piloni esențiali ai patrimoniului cultural național și constituie repere indispensabile pentru înțelegerea dezvoltării istorice, estetice și ideologice a literaturii române. Aceste texte sunt, fără îndoială, expresii ale contextului social, politic și cultural al epocilor lor, oferind o fereastră autentică către mentalitățile, valorile și tensiunile ce au definit diverse perioade istorice. Totuși, menținerea acestora ca unice repere canonice, fără o abordare critică adecvată, riscă să transforme studiul literaturii într-un exercițiu de conformism cultural, în care elevii sunt învățați mai degrabă să accepte pasiv aceste norme și valori, decât să le interogheze și să le conteste.

Nu ne referim, aici, la eliminarea valorilor și a operelor clasice, ci despre a le contextualiza și de a le pune în dialog cu alte voci literare, astfel încât să se contureze o imagine literară pluralistă, care să reflecte mai fidel complexitatea și diversitatea lumii contemporane. O astfel de abordare ar permite elevilor nu doar să învețe istoria literaturii, ci și să devină agenți activi ai propriului proces de cunoaștere, capabili să navigheze critic prin narațiuni diverse, să își dezvolte abilitățile de gândire critică și să își formeze propriile judecăți, într-un mod informat și empatic.

O altă dimensiune importantă a acestui subiect ar fi dezvoltarea unei educații literare incluzive și echitabile, a unei programe care să în mod echilibrat literatura scrisă în spațiul cultural românesc, care să reflecte experiențele și contribuțiile tuturor.

În prezent, selecția restrictivă de opere literare din programa de Bacalaureat favorizează o viziune androcentrică asupra culturii, în care perspectivele feminine

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

sunt total absente. O schimbare a curriculei ar putea remedia această asimetrie, oferind o reprezentare echilibrată a contribuțiilor culturale diverse, ceea ce ar avea un impact pozitiv asupra tuturor elevilor, oferindu-le modele de urmat și încurajându-i să își recunoască și să își valorizeze propriile identități și experiențe.

Literatura nu reprezintă un domeniu static, ci unul viu, în continuă transformare, iar includerea unor texte noi și diverse în programă ar reflecta această realitate. *Ne dorim să formăm perspective multidimensionale, care să le permită tuturor beneficiarilor primari ai educației să fie adaptați cerințelor actuale, nu să se limiteze doar la ideile general-valabile prezentate și promovate până acum care restrâng adevărata valoare a operelor scrise de autori români, în această sferă înscriindu-se și scriitoarele femei pe care Ministerul Educației nu le recunoaște în redactarea programei școlare.*

6. CE ROL JOACĂ AUTORII CANONICI ÎN FORMAREA IDENTITĂȚII CULTURALE A ELEVILOR ȘI CUM POATE DIVERSIFICAREA ACESTORA ÎMBUNĂTĂȚI ACEST PROCES?

Autorii canonici joacă un rol esențial în formarea identității culturale a elevilor prin intermediul operelor lor, care sunt parte integrantă a programelor de bacalaureat din România și Republica Moldova. *Aceste opere nu doar că oferă elevilor cunoștințe literare valoroase, dar contribuie și la înțelegerea și aprecierea istoriei, valorilor și tradițiilor naționale.* Textele lui Mihai Eminescu, Ion Creangă și Liviu Rebreanu sunt considerate repere fundamentale ale literaturii române, fiind studiate pentru capacitatea lor de a reflecta esența spiritului românesc și pentru profunzimea tematică abordată.

Cu toate acestea, trebuie să recunoaștem că programa de bacalaureat prezintă o inechitate semnificativă în reprezentarea genurilor literare, dat fiind că majoritatea covârșitoare a autorilor incluși sunt bărbați. Această disproporție duce la o experiență educațională unilaterală și limitată pentru elevi. Fără includerea autoarelor femei, experiențele despre care elevii învață devin incomplete și eronate, deoarece bărbații, oricât de talentați ar fi, nu pot vorbi în mod autentic despre experiențele feminine în totalitatea lor.

Privind influența construirii programei literare pentru ciclul liceal cu o amprentă semnificativă asupra autorilor masculini, pot fi creionate două perspective:

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

- ***La nivel macroscopic, prezența aproape exclusivă a scriitorilor bărbați nu poate să demonstreze complexitatea și diversitatea realităților sociale și culturale.***

Analiza influenței programelor literare evidențiază faptul că includerea predominantă a autorilor bărbați oferă o viziune parțială și limitată asupra lumii. Această abordare exclude multe voci și experiențe esențiale pentru o înțelegere completă a societății. De exemplu, în literatura română, operele lui Mihai Eminescu, Ion Creangă și Liviu Rebreanu sunt considerate fundamentale pentru canonul literar. Cu toate acestea, aceste opere reflectă în principal perspectivele și preocupările bărbaților, ignorând astfel experiențele și contribuțiile femeilor.

Această lipsă de diversitate poate conduce la o reprezentare unilaterală a literaturii, care nu reușește să capteze întregul spectru al realităților sociale și culturale. Ignorând operele detaliate prin unghiul feminin, sensul vieții femeilor și dinamica socială a acestora sunt adesea marginalizate în programa școlară. Prin neglijarea acestor contribuții, programa școlară pierde oportunitatea de a prezenta elevilor o imagine completă și complexă a literaturii și a societății.

- ***La nivel microscopic, lipsa perspectivei feminine din programa școlară destinată examenului de bacalaureat poate instiga multiple stereotipuri și prejudecăți în dezvoltarea atât academică, cât și personală a elevilor.***

Impactul asupra elevilor individuali și asupra dezvoltării lor personale și academice este semnificativ. Fără o reprezentare echitabilă a scriitoarelor femei, elevii sunt privați de idei și modele variate, care sunt esențiale pentru formarea unei gândiri critice și empatice. Lipsa autoarelor în curriculum poate întări stereotipurile de gen și prejudecățile, **perpetuând ideea că bărbații sunt principalii creatori de valoare culturală și intelectuală.**

Aceasta are implicații profunde asupra modului în care elevii percep rolurile de gen și contribuțiile femeilor în societate. De exemplu, studierea operelor autoarelor femei ar putea oferi elevilor exemple puternice de leadership feminin, creativitate și rezistență, contracara astfel stereotipurile tradiționale de gen. De exemplu, pe parcursul procesului de studiu al romanului “Maitreyi” de Mircea Eliade—un roman modern subiectiv, de analiză psihologică, un roman al autenticității și al experienței, dar și un roman exotic—elevii pot deprinde atitudini complet eronate raportate la

condiția și valoarea personajului feminin. Se observă o dominanță clară a personajului masculin asupra personajului feminin, Allan preluând controlul pe tot parcursul desfășurării acțiunii asupra protagonistei, subliniind faptul că relația dintre cele două personaje este marcată de practici abuzive și de nerespectarea consimțământului. În acest context, descrierile lui Eliade despre întâlnirile intime cu Maitreyi relevă o perspectivă problematică asupra relațiilor de gen. Pasaje precum: „Dar nu mă putui împotrivi parfumului și căldurii, și ispitelor acelu trup neatins încă de nimeni și o sărutai. Maitreyi se zbătu și țipă, ferindu-și gura. Mi-a fost teamă să nu ne audă cineva și-i dădui drumul. Fugi din brațele mele cu un suspin care mă umili, dar nu se duse spre ușă, ci spre fereastră.” arată clar nerespectarea consimțământului și utilizarea forței, ceea ce constituie abuz sexual.

Ce se întâmplă atunci când elevilor de liceu le sunt prezentate astfel de secvențe, fără a fi explicate aceleași experiențe din perspectivă feminină? Oare de ce este necesar ca aceștia să fie martorii unor practici abuzive prezentate chiar într-unul dintre cele mai apreciate romane din literatura română, fără măcar să înțeleagă ce gândea personajul feminin? Pe scurt, în absența operelor scrise de femei din programa de bacalaureat nu putem atinge obiectivul unei dezvoltări sociale, literare, academice sau personale pe plan complet. Este imposibil ca indivizii societății actuale să devină responsabili, când încă de la începutul ciclului liceal sunt expuși la asemenea experiențe și trăiri literare, *fără să înțeleagă de ce sunt greșite din punct de vedere moral aceste relatări*. Maitreyi este mult spus un personaj—ea devine o ființă de hârtie inanimată chiar și în universul său literar, singurul ei scop fiind împlinirea dorințelor lui Allan. O entitate supusă, “pură” (în acest context, se regăsește, din nou, același stereotip arhaic cu care femeile se confruntă încă din cele mai vechi timpuri: “puritatea” raportată la valoarea personală, misterul și plăcerea din spatele ideii că unicitatea experienței sexuale este principalul motiv al atracției și singurul scop al corpului femeii) care este menită să îplinească gândurile și nevoile personajului masculin. Mai mult, George Călinescu a analizat acest aspect în opera sa critică, subliniind că „Femeia, scria criticul, e privită ca un simplu mijloc de folosință sexuală și repudiată de un egoism dur (în Maitreyi lucrurile nu stau altfel). (...) Desfrâul devine deci (prin macreație) o metodă de depășire a individualului, iar promiscuitatea un mod colectiv de cunoaștere sexuală a cărui termen de sus este moartea” (Călinescu, 1982: 959). *Această critică evidențiază modul în care relațiile sexuale sunt descrise în roman, adesea într-un context de dominare și egoism.*

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

Cum putem susține că elevii aflați în timpul liceului pot învăța atitudini și concepte pozitive din aceste relatări? În ciuda contextului istoric în care romanul „Maitreyi” a fost relatat, devine indispensabilă următoarea idee: Chiar dacă opera deține o însemnătate culturală incredibilă, ceea ce prezintă, sintetizează în fața elevilor și modul în care le este predată viziunea autorului bărbat, nu ar trebui consolidată și cu o relatare a unei scriitoare femei? Aceste descrieri și analize pot avea un impact negativ semnificativ asupra dezvoltării elevilor. Învățarea despre nerespectarea consimțământului, abuzul sexual și violența, precum și asuprirea personajului feminin sub pretextul „iubirii cu forța”, (pasaj extras din romanul lui Mircea Eliade „Maitreyi”: „Dar ea mă făcuse să înțeleg cîte obstacole voi întîlni în ziua cînd mă voi hotărî să o cer pe Maitreyi de soție. Mă gîndeam chiar dacă soluția ei — violul — n-ar fi mai eficace. Atunci se vor afla în fața unui fapt împlinit și vor trebui să mi-o dea, căci nimeni altul nu ar fi luat-o. *De-abia acum înțeleg cît de mult o iubeam pe Maitreyi, dacă mă gîndeam la asemenea soluții fantastice.*” Contextual, soluțiile fantastice fiind sumarizate printr-un act de viol? Cum poate fi justificată însemnătatea literară a acestei opere când doar personajul feminin suferă astfel de experiențe, fără nici măcar o explicație a trăirilor acesteia?) poate influența negativ percepțiile elevilor asupra relațiilor de gen. Elevii pot ajunge să considere aceste comportamente ca fiind acceptabile sau normale, perpetuând astfel stereotipurile și prejudecățile de gen.

În plus, perspectiva dominantă a bărbaților în literatură poate instiga elevii la o viziune depreciativă asupra **personajelor feminine, văzându-le doar ca instrumente fără voce și individualitate**. Aceasta nu numai că limitează înțelegerea elevilor asupra complexității umane, dar și promovează o cultură a inegalității și a asupririi feminine.

Pentru o formare completă și echilibrată a elevilor, este esențial să includem în curriculum și operele autoarelor femei, pentru a oferi o diversitate de perspective și a contracara stereotipurile de gen. Numai astfel putem contribui la dezvoltarea unei gândiri critice și empatice în rândul elevilor, pregătindu-i pentru a înțelege și aprecia complexitatea diversității umane.

Diversificarea autorilor din programa de bacalaureat posedă potențialul de a îmbunătăți semnificativ educația și dezvoltarea personală a elevilor prin multiple modalități esențiale pentru formarea unei conștiințe culturale.

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

PROMOVAREA DIVERSITĂȚII DE PERSPECTIVE

Introducerea unui spectru mai amplu de autoare femei și alte voci marginalizate în cadrul curriculumului de bacalaureat poate oferi elevilor o gamă vastă de perspective asupra lumii, îmbogățind nu doar înțelegerea literară, dar și cultivând o viziune comprehensivă și nuanțată asupra realităților sociale și culturale. Această abordare pluralistă permite elevilor să se familiarizeze cu experiențe diverse de viață, incluzând provocările unice cu care se confruntă femeile, și contribuie la consolidarea unei baze educaționale echitabile și incluzive. În acest context, o inițiativă semnificativă de solicitare a revizuirii curriculumului școlar a fost demarată de organizația de liceene Girl Up România. În noiembrie 2022, acestea au lansat o petiție online adresată Ministrului Educației, intitulată „Vrem o programă incluzivă, care să nu promoveze valori sexiste!”. Prin această petiție, liceenele au cerut ca, începând cu anul 2027, când examenul de Bacalaureat la Limba și Literatura Română va include o analiză la prima vedere a unor texte literare, să fie asigurat un echilibru de gen între autorii și autoarele studiate. De asemenea, ele au solicitat o revizuire critică a operelor literare ce conțin scene de violență de gen sau rasism, cum ar fi „Fântâna dintre Plopi” de Mihail Sadoveanu, „Mara” de Ioan Slavici, și „Ion” de Liviu Rebreanu.

În iunie 2023, membrele Girl Up România au organizat un protest în fața Ministerului Educației, unde au prezentat manifestul „Vrem incluziune și siguranță pentru o Românie fără ignoranță”. Prin acest manifest, ele au atras atenția asupra sexismului, rasismului, homofobiei și discriminării elevilor proveniți din medii defavorizate, fenomene persistente în sistemul de învățământ. În cadrul protestului, liceenele au criticat vehement conținutul manualelor școlare, subliniind: *„Suntem aici, protestând în fața clădirii în care voi stați în fiecare zi fără să luați măsuri împotriva abuzurilor și discriminărilor din școli. Ne-am săturat ca în manualele de istorie avizate de dvs. să fie ignorate atât sclavia romilor, cât și Holocaustul lor din România. Ne-am săturat ca femeile rome să fie fetișizate în operele incluse în materia de Limba și Literatura Română pentru Bacalaureat. Ce s-a întâmplat, dragă Minister? Femeile nu sunt destul de demne să fie incluse în programa obligatorie? Sau sunt ele considerate valoroase doar atunci când sunt abuzate, violate, fetișizate, denigrate și caricaturizate? Autoarele internaționale care au definit întregi specii literare nu merită oare să fie studiate în cadrul Literaturii Universale? Sau ele ar trebui în continuare înlocuite de autori de mai mică valoare, doar pentru că sunt bărbați?”*

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

În revendicările lor, Girl Up România au cerut revizuirea următoarelor materii: la „Istorie”, includerea informațiilor despre mișcările feministe pentru obținerea dreptului la muncă și vot, despre politica pronatalistă a regimului Ceaușescu, precum și despre personalități feminine din istoria României și a lumii; la „Literatura Universală”, studiul a cel puțin cinci cărți scrise de femei; iar la „Limba și Literatura Română”, includerea a cel puțin unei opere scrise de o femeie, recomandându-se „Patimi” de Sofia Nădejde, alături de o analiză literară care să abordeze problemele etice generate de scenele de violență asupra femeilor prezente în anumite opere literare.

DEZVOLTAREA EMPATIEI ȘI A GÂNDIRII CRITICE

Studiul literaturii diverse și incluzive favorizează dezvoltarea empatiei și a gândirii critice. Confruntându-se cu narațiuni și perspective variate, elevii învață să aprecieze și să înțeleagă complexitatea experiențelor umane. Includerea operelor scriitoarelor femei poate aduce în prim-plan teme de rezistență și creativitate, aducând în prim-plan spiritul feminin. Aceste teme sunt fundamentale pentru combaterea stereotipurilor de gen și pentru promovarea unei înțelegeri profunde a egalității.

Absența promovării feminismului în unitățile de învățământ din România este rezultatul concepției greșite de umanitate fără diversitate. Avem nevoie de această direcție orientată către acceptarea unui proces educațional incluziv, care să promoveze comportamente responsabile în directă legătură cu desfășurarea activității academice, care să promoveze egalitatea între elevi. ***Avem nevoie de un mediu unde vocea tuturor să fie auzită, indiferent dacă persoana care dorește să vorbească este fată sau băiat.***

COMBATerea STEREOTIPURILOR ȘI A PREJUDECĂȚILOR

Un curriculum literar diversificat are capacitatea de a combate eficient stereotipurile și prejudecățile de gen. Elevii care sunt expuși exclusiv operelor autorilor bărbați pot internaliza, în mod inconștient, ideea că doar bărbații sunt capabili de a crea literatură valoroasă. În contrast, includerea autoarelor femei demonstrează clar că și femeile au avut și continuă să aibă contribuții semnificative în domeniul literaturii.

În 2023, EduPedu a abordat această problemă, subliniind absența autoarelor femei din programa școlară aprobată de Ministerul Educației: “Revizuirea programei școlare dintr-o perspectivă feministă. De exemplu, informații despre emanciparea femeilor și

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

politica pro-natalistă a regimului Ceaușescu, la istorie – recomandare din Egalitatea de gen în educație. Raport de monitorizare a politicilor publice.” În acest text, este subliniată spre atenția cititorilor următoarea idee: **“Derularea unui proiect de cercetare pentru revizuirea programei școlare dintr-o perspectivă feministă”, care însumează următoarele concepte:** “Se recomandă dezvoltarea de către Ministerul Educației și/sau Centrul Național de Politici și Evaluare în Educație a unui proiect de cercetare, finanțat din fonduri europene sau din alte surse, care să aibă ca scop revizuirea programei școlare dintr-o perspectivă feministă, având ca rezultat o serie de propuneri concrete de manuale școlare și materiale didactice care nu mai reproduc stereotipuri de gen, analizează critic operele literare în care femeile sunt portretizate într-o relație de subordonare sau ca victime ale violenței, inclusiv ale violenței sexuale și propun includerea în studierea literaturii române și universale a unor autoare, astfel încât să se reducă dezechilibrul de reprezentare de gen în manuale. Totodată, este necesară revizuirea programei pentru predarea istoriei universale și istoriei românilor, pentru a include informații despre mișcarea de emancipare a femeilor și pentru câștigarea drepturilor civile și politice, precum și informații despre alte evenimente de interes din perspectiva drepturilor femeilor (de exemplu despre politica pro-natalistă a regimului Ceaușescu), și revizuirea altor discipline dintr-o perspectivă a egalității de șanse și de gen.” ceea ce identifică următoarea întrebare: Dacă absența autoarelor femei din programa școlară și implicit, din lista de opere și titluri concepute spre pregătirea pentru examenul de bacalaureat, a fost recunoscută, de ce nu au fost realizate eforturi pentru a include contribuția mai mult decât valoroasă a scriitoarelor femei în curricula dezvoltată pentru orele de limbă și literatură română? În continuare, observăm conform raportului despre “Egalitatea de gen în educație” realizat de Tudorina Mihai analizând perioada 2021-2023, explică:

“În ultimii ani, o serie de rapoarte și studii academice și neguvernamentale au semnalat că conținutul manualelor școlare și al materialelor auxiliare utilizate în învățământului preuniversitar din România abundă în stereotipuri și prejudecăți de gen încă de la vârste fragede, iar textele literare conțin violențe asupra femeilor ne-analizate critic la clasă, perpetuând cercul vicios al violenței de gen în rândul tinerilor. Totodată, în manualele de literatură și istorie există o slabă reprezentare a personalităților feminine și a evenimentelor istorice reprezentative din perspectiva câștigării drepturilor civile și politice de către femei. În acest sens, se pot enumera cu titlu exemplificativ studiile „Alice în Țara Manualelor. O explorare a personajelor care îi inspiră pe copii în școală”¹ (2015) și studiul „Combaterea excluziunii de la educația

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

de calitate – priorități din prisma politicilor publice”² (2017). În 2020, în cadrul proiectului „Literatură și Feminism” al asociației Quantic a fost publicat volumul „Culegere de comentarii pentru BAC – analize literare feministe”, în care operele literare obligatorii pentru examenul de bacalaureat sunt analizate dintr-o perspectivă feministă, cu scopul de a deconstrui stereotipurile de gen și a privi critic relațiile inegale de gen și scenele de violență, inclusiv de viol, prezente în operele literare studiate pentru BAC, ca „Ion”, „Moromeții”, „Enigma Otiliei”, „Moara cu Noroc” etc. În septembrie 2022, Asociația pentru Libertate și Egalitate de Gen - A.L.E.G a lansat un pachet educațional⁴ destinat educatorilor/educatoarelor și învățătorilor/învățătoarelor pentru a integra subiectul egalității de gen în grădinițe și școli primare. Pachetul educațional a fost realizat în cadrul proiectului „Bee – Beneficiile egalității de gen în educația timpurie”, implementat în patru țări: Cipru, Italia, Lituania și România. Pachetul educativ este structurat în funcție de activitățile practice grupate pe trei teme largi: artă și comunicare, știință și tehnologie, timp și spațiu, suprapunându-se cu temele din programa școlară. Activitățile din ghid au fost propuse de educatoare și învățătoare din Sibiu, implicate în proiect. Autoarele au explicat de ce este important ca egalitatea de gen să fie integrată încă de timpuriu în educație: „Stereotipurile de gen se formează încă din primii ani de viață, iar dacă elevii și elevele nu sunt ajutați să le privească cu un ochi critic, ele se consolidează ca adevăruri general valabile și ajung să le influențeze comportamentele și atitudinile, inclusiv percepțiile despre propriile capacități. Stereotipurile sunt baza inegalității de gen. În timp, ele contribuie la segregare între grupurile de fete și cele de băieți și la excluderea celor care nu se conformează normelor tradiționale, putând justifica acte de discriminare și violență. Odată înrădăcinate, aceste mecanisme sunt mult mai greu de corectat la vârste mai mari”.

În concluzie, integrarea autoarelor femei și a unei varietăți mai largi de perspective în programa de bacalaureat este esențială nu doar pentru a promova egalitatea de gen, dar și pentru a oferi elevilor o educație literară completă și echilibrată. Printr-un curriculum care include și valorifică contribuțiile femeilor în literatură, putem forma generații de elevi care să fie mai bine pregătite pentru a naviga într-o societate diversă și justă față de toate formele de contribuție culturală și intelectuală.

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

ÎMBUNĂTĂȚIREA PERFORMANȚEI ACADEMICE

Diversificarea autorilor poate avea un impact benefic asupra performanței academice a elevilor. Studiile demonstrează că atunci când elevii se pot identifica cu materialul de studiu, sunt mai motivați și implicați în procesul educațional.

Conform articolului redactat de Scena9, *“Scriitoarele lipsesc din manuale. Și ce dacă?”*, elevii din România nu doar că performează la capacitate minimă atunci când se întâlnesc cu texte la prima vedere, ceea ce accentuează nevoia de a introduce o varietate de opere în programa școlară pentru BAC, întrucât acest “examen al maturității” ar trebui să pregătească viitorii absolvenți ai ciclului liceal pentru situații reale, unde pot distinge circumstanțele în care se află, pentru prima dată.

“Cercetările ne arată că din școala românească tinerii ies analfabeți funcțional (vezi studiul Danielei Vișoianu, președinta Coaliției pentru Educație) și că România în 2016 avea cel mai mare procent din Europa - de 42% - de elevi incapabili să înțeleagă un text citit la prima vedere (...). Problema e, deci, de mult mai mare amploare, dar în tot acest tablou sumbru lipsa unor scriitoare din manuale rămâne critică.”

Prin urmare, includerea unor voci diverse și reprezentative în programa școlară nu este doar o măsură necesară pentru echitate de gen și diversitate culturală, ci și un mijloc eficient de a stimula interesul și participarea activă a elevilor, ceea ce ar putea conduce la îmbunătățiri semnificative ale performanțelor academice și la o reducere a analfabetismului funcțional în rândul tinerilor din România.

PROMOVAREA UNEI EDUCAȚII INCLUZIVE

O educație incluzivă este esențială pentru formarea unor cetățeni responsabili și empatici. Diversificarea autorilor din programa de bacalaureat contribuie la acest obiectiv prin oferirea unei educații care reflectă diversitatea și complexitatea societății moderne. Prin studiul diferitelor culturi, identități și perspective, elevii devin mai bine pregătiți pentru a naviga într-o lume globalizată și interconectată, consolidând astfel fundamentele unei societăți democratice. Așa cum se remarcă, în continuare, în articolul formulat de Scena9: *“Dacă istoria literară nu consemnează nicio contribuție feminină – cum îi poți transmite unei tinere fete că vocea ei poate fi ascultată și că și ea poate avea un parcurs intelectual și un impact social similar cu al unui băiat?”* - Miruna Vlada, scriitoare și cercetătoare în științe politice.

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

Această întrebare scoate în evidență o problemă crucială: absența recunoașterii contribuțiilor feminine în literatură perpetuează ideea că doar bărbații au fost capabili de realizări intelectuale semnificative, limitând astfel aspirațiile fetelor și contribuind la perpetuarea inegalităților de gen.

Prin urmare, diversificarea autorilor nu doar că îmbogățește curriculumul și pregătește elevii pentru a înțelege și aprecia complexitatea lumii moderne, dar și susține formarea unor generații de tineri care recunosc valoarea fiecărei contribuții culturale, indiferent de gen. ***Aceasta este o condiție sine qua non pentru a construi o societate echitabilă, în care toți indivizii, indiferent de gen, să fie încurajați să își exprime ideile.***

7. CUM POATE FI REFORMAT CURRICULUMUL DE LIMBA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ PENTRU A INCLUDE O REPREZENTARE ECHITABILĂ A AUTOARELOR FEMEII?

În contextul actual al educației literare, curriculumul de limba și literatura română este în mare măsură dominat de autori bărbați, reflectând o tradiție istorică ce a favorizat în mod constant vocile masculine. Această abordare nu doar că limitează diversitatea perspectivelor și temelor prezentate elevilor, dar și perpetuează o imagine parțială a patrimoniului literar românesc. Într-o societate care evoluează constant spre egalitate de gen și diversitate, devine imperativ să ne întrebăm: cum poate fi reformat curriculumul de limba și literatura română pentru a include o reprezentare echitabilă a autoarelor femei?

Literatură feminină, definită ca literatură scrisă de femei, a fost adesea considerată o problemă falsă, deoarece „nici stilul, nici viziunea artistică și nici planul moralei actului creator nu furnizează destule argumente viabile pentru a atașa un sex anume literaturii”, după cum susține Eugen Negrici în *Iluziile literaturii române*.

Negrici subliniază că literatura feminină, pe care o descrie ca un „concept confuz, deci comod și util”, a reușit să își creeze un spațiu distinct în cadrul literaturii române la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX, într-o perioadă caracterizată de transformări majore.

Este cert că această perioadă a adus o schimbare fundamentală în relația femeilor cu literatura, determinată de accesul la educație și de lărgirea orizonturilor experiențiale, deschizând astfel calea pentru ca femeile să beneficieze, așa cum și-a dorit Virginia Woolf, de timp, resurse financiare și un spațiu propriu pentru creație.

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

Dacă anterior femeile erau privite doar ca surse de inspirație pentru scriitorii bărbați sau ca simple cititoare, odată cu aceste schimbări, ele apar din ce în ce mai des în rolul de creatoare, ceea ce conduce la perceperea literaturii feminine ca un compartiment separat, uneori chiar izolat, al mării literaturi.

Acest „ghetou” literar, așa cum a fost denumit, a fost marcat de o divizare clară a noțiunii de scriitor, întrucât literatura feminină a fost adesea tratată ca o subcategorie, un spațiu marginalizat.

Mai mult, după cum observa și Virginia Woolf într-un articol din 1929, în narațiunea feminină apare un element distinct, care lipsește cu desăvârșire din scrisul masculin: dorința de a pleda pentru o cauză personală sau de a transforma un personaj într-un purtător de cuvânt al nemulțumirilor personale.

Această tendință a fost adesea percepută ca o distorsiune a scrisului, însă ea reflectă, de fapt, nevoia autoarelor de a exprima și a revendica o realitate, o voce care până atunci fusese în mod constant suprimată sau ignorată.

Se remarcă o perspectivă relevantă în articolul “Începuturile literaturii scrise de femei în România – misoginism și atitudini macho sau clișeele bărbaților” scris de Dana Pîrvan pentru Bookaholic.ro.

“Dacă până acum femeile apăruseră în literatură doar ca niște creații ale bărbaților, acum apar prin ele însele și scriu despre ele așa cum nu se mai scrisese, explorând particularitățile propriului sex, romanul devenind deseori depozitar al emoțiilor personale. În plus, de multe ori, valorile unei femei nu au coincis cu cele ale bărbatului, iar atunci când acestea au încercat să schimbe prin scrisul lor o scară de valori curente, criticii au fost surprinși și au văzut în această încercare nu doar o viziune diferită, ci și una șubredă, neinteresantă și sentimentală. Deci inferioară și condamnată.”

Putem înțelege astfel că literatura scrisă de femei a fost întotdeauna rezumată la o oarecare existență simplă, banală și supusă a acestora. Învățăm despre marele canon literar din cultura literară română, însă niciodată nu a fost înțeleasă ideea că nu putem forma un întreg dintr-o singură jumătate: **este nevoie de ambele perspective literare pentru a putea numi acest canon literar complet.**

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

Divizarea între literatura scrisă de bărbați și cea scrisă de femei a fost deseori dublată de tendințe izolaționiste și depreciative, care au privat operele literare create de femei de o analiză critică profundă și bine fundamentată. În România, această separare literară între masculin și feminin a fost adesea menținută de vocile critice ale vremii, conducând la clasificări ce implicau adesea diferențieri de valoare, alimentate de un misoginism latent. Astfel, termenii „literatură feminină”, „proza feminină” sau „ideologia feminină” au căpătat conotații peiorative, fiind subiectul unei subaprecieri sistematice. Această subapreciere s-a manifestat prin atribuirea unor trăsături simplificate, care presupuneau că portretul stereotipic al femeii se reflecta inevitabil în creația sa artistică.

“Un exemplu paradoxal în acest context este criticul Eugen Lovinescu, care, deși a fost un susținător activ al scriitoarelor, a impus totuși niște caracteristici rigide ale literaturii feminine: instinctualitate, senzualitate, sentimentalism, pudoare, lirism, fragilitate, mister feminin și, cel mai important, subiectivitate.” ne propune articolul Danei Pîrvan să înțelegem.

Aceste trăsături au fost prezentate în opoziție față de literatura „masculină”, considerată a fi mai rațională, obiectivă, fermă, organizată și eficientă. În “Studii de literatură feminină” realizat de Elena Zaharia-Filipaș se remarcă perspectiva lui Eugen Lovinescu despre literatura scrisă de femei:

“Lovinescu afirmă că femeia este dominată de instinctul perpetuării speciei, manifestat prin comportamente sexuale și materne, similare cu cele ale femelei din regnul animal: **„Amantă și mamă, iată cele două tipare ale eternului feminin. Între o porumbiță și o femeie sunt corespondențe ce le apropie, în unele privințe, mai mult decât pe porumbel de bărbat; aceleași instincte puternice le stăpânesc și le conduc: femeia și femela iubesc la fel, iar, în fața primejdiei, își apără puiul cu același devotament matern. Dacă porumbițele ar avea o literatură, aceasta s-ar asemana cu literatura celor mai mari scriitoare contemporane.”**

“Este posibil ca această comparație misogină între femei și păsări să fie influențată de versurile amare ale lui Eminescu despre dragostea femeii: „...un instinct atât de van / ce se-abate și la păsări de vreo două ori pe an.”” remarcă autoarea studiului, evidențiind o viziune comună în anumite curente literare, unde feminitatea este redusă la simple instincte biologice, ignorând complexitatea și adâncimea trăirilor și sentimentelor feminine.

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

În continuare, observăm cum G. Călinescu a fost mult mai ferm în refuzul său de a recunoaște valoarea literaturii scrise de femei. (din analiza anterioară a romanului “Enigma Otiliei” devenim familiari cu imaginea lui Călinescu despre existența feminină, menită să fie, pur și simplu, unilaterală, să nu deranjeze și să inspire decât frumusețe și mister în ochii bărbaților). Eugen Negrici descrie această atitudine a lui Călinescu drept o „acreală misogină”, deoarece criticul delimita femeia la un set strict și previzibil de roluri și atitudini, atât în viață, cât și în literatură. Această abordare rigidă reflectă o prejudecată profund înrădăcinată, care a contribuit la marginalizarea literaturii feminine și la subestimarea contribuției sale artistice.

În lumina contextului descris anterior, este evident că literatura scrisă de femei a fost adesea marginalizată și tratată cu superficialitate în cadrul programelor școlare. Pentru a remedia acest dezechilibru și a oferi elevilor o înțelegere nuanțată a patrimoniului literar românesc, este esențial să includem în programa de bacalaureat opere ale unor autoare care au avut un impact semnificativ asupra literaturii și culturii române. În continuare, studiul *“Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România.. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.”* prezintă o listă care cuprinde numele a multiple scriitoare femei, care au influențat sfera culturală din România și au reușit să-și distingă propria voce literară într-o societate unde contribuțiile lor au fost adesea ignorate sau minimalizate:

ELENA VĂCĂRESCU

Elena Văcărescu este cunoscută pentru lirica sa profundă, de influență romantică, care a contribuit la dezvoltarea poeziei românești în contextul european. A fost o figură emblematică a literaturii de la începutul secolului XX, aducând o sensibilitate distinctă în poezie. În anul 1886 a publicat, la Paris, „Chants d’Aurore”, primul ei volum de versuri, care a fost întâmpinat prin cronici favorabile ale criticii și a fost recompensat cu un premiu special al Academiei Franceze. Trebuie menționat că, alături de Nicolae Titulescu, Elena Văcărescu s-a evidențiat ca o oratoare de excepție, promovând, prin discursurile sale, farmecul literaturii românești. De asemenea, s-a remarcat ca traducătoare, redând în limba franceză versurile unor mari poeți români, precum Mihai Eminescu, Octavian Goga, Lucian Blaga, Ion Minulescu, George Topîrceanu, Ion Vinea și alții. Poeziile sale au fost traduse în numeroase limbi, inclusiv italiană, daneză, olandeză și chiar chineză, contribuind astfel la răspândirea culturii românești pe plan internațional. Pe 11 iunie 1925, Elena Văcărescu a devenit membră

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

de onoare a Academiei Române, **fiind prima femeie care a primit acest prestigios titlu**, o recunoaștere binemeritată a meritelor sale artistice și diplomatice. Discursul său de recepție a fost o veritabilă declarație de iubire față de patrie: „Născută din cel mai pur pământ românesc, crescută de-a lungul generațiilor în tumultul veacurilor românești, am respirat adierea primăverilor noastre (...) îmi iubesc țara pentru autenticitatea ei distinctă, din care s-a modelat propria-mi identitate (...) Am slujit ideea românească, am încercat să răspândesc peste granițe renumele neamului nostru și am promovat în lume expansiunea sufletului românesc (...) Am învățat mai întâi că ideea românească nu poate fi separată de cultul trecutului nostru”.

Opere semnificative:

- *Chants d'Aurore (Cântecele zorilor) (1886)*
- *L'âme sereine (Cu inima senină) (1896)*
- *Lueurs et Flammes (Licăriri și văpăi) (1903)*
- *Le Jardin passionné (Grădina dorului) (1908)*
- *La Dormeuse éveillée (Visând cu ochii deschiși) (1914)*

Prelucrări folclorice

- *Le Rhapsode de la Dâmbovița (Rapsodul Dâmboviței) (1889)*
- *Nuits d'Orient (Nopti orientale) (1907)*
- *Dans l'or du soir (În auriul înserării) (1927)*

Romane

- *Amor vincit (Amorul învinge) (1908)*
- *Le Sortilège (Vraja) (1911)*

Memorialistică

- *Memorial sur le mode mineur (Memorial la modul minor) (1946)*
- *Le Roman de ma vie (Romanul vieții mele)*

Teatru

- *Cobzarul (1911)*
- *Stana (1904)*
- *Pe urma dragostei (1985)*

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

Ediții românești

- *Scrieri alese; Țara mea (1977)*
- *Memorii (1989)*
- *Hoinari în țara zânelor (1991)*

Poeziile ei pot fi studiate în paralel cu cele ale lui Mihai Eminescu, oferind o perspectivă feminină asupra romantismului. În timp ce Eminescu îmbină elementele romantice cu influențe filozofice germane - *Apropierea dintre Eminescu și Schopenhauer a fost realizată de atât de multe ori încât astăzi poate fi considerată un veritabil curent în istoria literară. Similaritatea dintre pesimismul poetului român și cel al filosofului german a fost frecvent subliniată, în timp ce conexiunile care ne permit să vedem în scrierile lui Schopenhauer nu doar sursa unei orientări generale pentru viziunea eminesciană, ci și locul unde se găsesc de această dată câteva dintre sursele literare concrete și unele dintre temele specifice ale poeziei lui Eminescu* - poeziile Elenei Văcărescu, cum ar fi cele din volumele „L'âme sereine” (1889) și „Chants d'Aurore” (1894), reflectă un romantism liric și intim, în care emoțiile autorului sunt filtrate printr-un limbaj poetic dominat de melancolie și delicatețe.

Alături de Mihai Eminescu, Elena Văcărescu se încadrează într-un univers literar romantic, care îi permite să fie asociată cu alți reprezentanți ai romantismului românesc, precum Vasile Alecsandri și Dimitrie Bolintineanu. Alecsandri, în creațiile sale poetice și dramatice, surprinde frumusețea pitorească a peisajelor românești și farmecul idilic al vieții rustice, aducând în prim-plan o Românie a tradițiilor și a simplității autentice. La rândul său, Dimitrie Bolintineanu, prin baladele sale și poeziile istorice, reușește să îmbine emoția profundă a romantismului cu o vibrantă sensibilitate națională, creionând o literatură impregnată de patos și de aspirații naționale.

Putem astfel să sugerăm o corelație profundă între scrierile Elenei Văcărescu și operele marilor romantici din literatura românească, care ne permite să subliniem importanța includerii perspectivei feminine în programa educațională pentru examenul de bacalaureat.

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

HORTENSIA PAPADAT-BENGESCU

Hortensia Papadat-Bengescu este considerată una dintre cele mai importante prozatoare ale literaturii române interbelice, fiind un pionier al romanului psihologic. Scrierile sale sunt remarcabile prin explorarea în profunzime a conflictelor interioare ale personajelor, în special ale femeilor, într-o societate marcată de convenții rigide și prejudecăți sociale. Conform articolului realizat de Jupânesele despre viața și opera Hortensiei Papadat-Bengescu, aceasta își dezvoltă o identitate literară puternică: *“Dacă în viața de acasă și în atmosfera de familie este o mamă și o soție devotată care respectă autoritatea soțului în conformitate cu normele timpului, când începe să publice, autoarea își pune problema identității ei singulare. Hotărăște astfel să folosească atât numele ei de căsătorie, cât și numele ei dinainte de acest moment. Această alăturare a creat de multe ori confuzie în rândurile elevilor de liceu care (pe vremuri) studiau romanele scriitoarei. Putem să ne imaginăm că undeva este vorba și de o atitudine de frondă în fața soțului său și un mod de a-și reclama o identitate doar a ei.”*

A existat o perioadă când operele acesteia se doreau a fi incluse în canonul literar român, însă s-a renunțat la titlurile care îi aparțineau Hortensiei, *din cauza așa-zisei “dificultăți ridicate de înțelegere a ideilor sale”*. În paralel, observăm cum niciunui autor bărbat nu i-au fost aduse astfel de “acuzății”, cum că ar scrie prea complicat pentru a putea fi înțeles.

Totuși, Ion Bogdan Lefter remarcă pentru “Viața Românească” cum statutul Hortensiei nu a fost niciodată definit: *“Hortensia Papadat-Bengescu, continuă să fie o autoare cu un statut totuși ambiguu sau – poate mai exact spus – ambivalent: pe de o parte este, cu certitudine, o autoare de primă mână, „clasică” (în sensul știut: autoare/autor de mare valoare, din categoria celor care dau identitate unei literaturi); pe de altă parte, nu se numără printre cei mai cunoscuți scriitori români, nu are notorietatea unor Eminescu, Creangă, Caragiale, Arghezi, Sadoveanu sau Rebreanu, opera ei nu e atât de „populară”, atât de profund asimilată de cultura medie, a cetățeanului obișnuit.”*

Este interesant de analizat parcursul literar al acesteia, așa cum este surprins în același articol pentru “Viața Românească”: *“Cu alte cuvinte, romanele și nuvelele autoarei n-au încremenit în șabloanele școlare, în definiții de manual și în*

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

„comentarii literare” transcrise mecanic, menținându-și atractivitatea, zonele de „clar-obscur”, poate și un oarecare „mister” cu putere de seducție.

Co-fondatoare a romanului modern autohton, Hortensia Papadat-Bengescu e întotdeauna menționată alături de Camil Petrescu. Astfel evaluată și catalogată, n-a fost „uitată” în ultimele circa șase decenii, de la mijlocul anilor 1960 încoace. Până atunci, în prima etapă de istorie comunistă, începând de la finele lui 1947, problema nici nu s-a putut pune: noul regim, de extremă stângă, evacuasă de pe scena publică întreaga modernitate artistică, socotită „burgheză” și „decadentă”, înlocuind-o cu propaganda momentului. Detaliu suplimentar: Hortensia Papadat-Bengescu își trăiește ultimii ani în izolare, boală, sărăcie, fără să mai fie deloc publicată și comentată. A urmat – însă – „liberalizarea limitată” de la mijlocul deceniului al 7-lea, când mai toată producția culturală anterioară a fost recuperată și recirculată, chiar cu surplusul de atenție de care beneficiază „fructele interzise” atunci când sunt din nou permise. Toate panoramele modernității românești, ale perioadei interbelice sau ale întregii literaturi române, generaliste sau consacrate doar genului prozei, au plasat-o de-atunci încoace într-o poziție onorantă.”

Putem concluziona astfel despre Hortensia Papadat-Bengescu că a reușit să revoluționeze literatura din spațiul românesc, iar programa școlară și curriculumul dezvoltat pentru examenul de BAC ar suferi o imensă pierdere culturală prin excluderea contribuției acesteia.

Opere semnificative:

Colecții de nuvele și schițe, romane scurte:

- *Ape adânci* (1919)
- *Sfinxul* (1920), ulterior publicat sub titlul *Lui don Juan în eternitate*
- *Femeia în fața oglinzii* (1921)
- *Balaurul* (1923)
- *Romanță provincială* (1925)
- *Desenuri tragice* (1927)

Dramaturgie:

- *Povârnișul* (1915)
- *Bătrânul* (1920)

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

- *Teatru*, ediție de Eugenia Tudor-Anton (1965), care include piesele *Bătrânul*, *A căzut o stea*, *Medievala* și *Sora mea, Ana*.

Ciclul Hallipilor (romane):

- *Fecioarele despletite* (1925)
- *Concert din muzică de Bach* (1927)
- *Drumul ascuns* (1932)
- *Rădăcini* (1938)

Alte romane:

- *Logodnicul* (1935)
- *Străina*, un manuscris de 1.000 de pagini descoperit de Gabriela Omăt.

Aceste opere pot fi studiate alături de romanele lui Camil Petrescu - „Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război”, pentru a explora diferite perspective asupra introspecției psihologice și complexităților morale ale individului.

Observăm cum această paralelă oferă o înțelegere nuanțată a modului în care literatura română modernă abordează conflictele interioare și dilemele existențiale ale personajelor. Prin scrierile lor, deschid o discuție amplă despre complexitatea identității personale și colective în contextul transformărilor sociale și culturale ale României interbelice, evidențiind importanța dialogului dintre diferitele voci literare pentru o înțelegere completă a modernismului românesc.

În timp ce Petrescu este preocupat de dilemele metafizice și morale ale individului în fața istoriei și a războiului, Papadat-Bengescu își concentrează atenția asupra unor universuri intime, adesea feminine, în care personajele navighează printr-o rețea complexă de emoții, dorințe și constrângeri sociale. Această asociere tematică și stilistică între operele celor doi scriitori poate aduce o diversitate necesară în studiul literaturii române, oferind elevilor **o perspectivă echilibrată** asupra contribuțiilor literare atât ale autorilor, cât și ale autoarelor, și demonstrând cum îmbogățesc înțelegerea asupra introspecției psihologice și a complexităților morale ale individului în societatea interbelică.

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

LUCIA DEMETRIUS

Lucia Demetrius a fost o prozatoare, dramaturgă și traducătoare cunoscută pentru realismul său literar și pentru modul în care a abordat probleme sociale și personale în scrierile sale. Ea a reușit să nuanțeze complexitatea relațiilor interumane și provocările cotidiene cu o acuratețe și o sensibilitate remarcabilă. Demetrius a oferit o perspectivă unică asupra identității feminine și a limitărilor impuse de normele sociale ale timpului său, contribuind la o înțelegere mai profundă a complexităților vieții femeilor în diverse contexte istorice.

Stilul său literar se caracterizează prin claritate, realism și o sensibilitate acută față de problemele sociale și morale, îmbinând observația socială fină cu introspecția psihologică profundă. Aceasta a fost membră a cenaclului *Sburătorul* condus de Eugen Lovinescu.

Opere semnificative:

- *Tinerete, roman, (1936)*
- *Marea fugă, roman, (1938)*
- *Destine, nuvele, (1939)*
- *Intermezzo, versuri, (1939)*
- *Album de familie, nuvele, (1945)*
- *Flori de hârtie, (1947)*
- *Oglinda, nuvele, (1957)*
- *Nunta Ilonei, nuvele, (1960)*
- *Primăvara pe Târnave, roman, (1960-1963, vol I-II)*
- *Întâmplare de la târg, (1962)*
- *Limpezire, (1962)*
- *Făgăduielile, nuvele, (1964)*
- *Colocviu sentimental, (1967)*
- *Ce aduc zorile, nuvele, (1968)*
- *După prăpăd, (1968)*
- *Lumea începe cu mine, roman, (1968)*
- *Anotimpuri, (1970)*
- *La ora ceaiului, nuvele, (1970)*
- *Acuarele, (1971)*
- *Scrisoare către fetele tinere, (1971)*

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

- *Tinerete, (1971)*
- *O femeie ca multe altele, (1972)*
- *O poveste adevărată, (1973)*
- *Sunt un pământean, nuvele, (1973)*
- *Întoarcerea la un miracol, (1974)*
- *Răspântiile, nuvele, (1976)*
- *Întâlnire cu tinerețea, nuvele, (1977)*
- *Fericita călătorie, (1979)*
- *Triptic, (Oglinzi aburite, Portretele au coborât din rame, Ultimul vlăstar), (1981-1984)*
- *Te iubesc, viață!, (1984)*

Lucia Demetrius, ca reprezentantă a realismului și modernismului românesc, poate fi corelată cu alți autori importanți ai perioadei interbelice, alături de Camil Petrescu, pentru a ilustra diversitatea de perspective asupra introspecției psihologice, a conflictelor sociale și a dinamicilor interumane. În timp ce Demetrius explorează viața cotidiană și complexitatea psihologică a personajelor sale printr-un realism fin și o sensibilitate modernistă, alți autori, precum Liviu Rebreanu. Atât Rebreanu, cât și Demetrius pun accentul pe conflictele interioare ale personajelor și pe complexitatea alegerilor morale, dar din perspective diferite: Rebreanu se concentrează pe satul românesc și pe impactul forțelor socio-economice asupra individului, în timp ce Demetrius aduce în prim-plan viața urbană și dilemele intime ale personajelor sale, adesea femei, într-un context marcat de discriminări și stereotipuri.

Mai mult, putem realiza o legătură profundă și între Lucia Demetrius și Hortensia Papadat-Bengescu: studierea operei Luciei Demetrius alături de cea a Hortensiei Papadat-Bengescu, o altă scriitoare de referință a perioadei interbelice (pe care am analizat-o anterior), poate aduce o înțelegere și mai amplă a modului în care literatura română abordează introspecția și complexitățile sociale.

Papadat-Bengescu, prin romane precum „Concert din muzică de Bach” și „Drumul ascuns,” se concentrează pe universurile intime ale personajelor sale, majoritatea femei din mediul burghez, punând în lumină tensiunile psihologice și sociale ale acestora. Demetrius și Papadat-Bengescu împărtășesc un interes comun pentru analiza vieții interioare și a poziției femeii în societate, ambele utilizând realismul și influențele moderniste pentru a sublinia subtilitățile emoționale și sociale ale personajelor lor.

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

Observăm cum putem introduce operele autoarelor femei *pentru a conferi echilibru programei școlare pentru bacalaureat*, dar și pentru a evidenția diferențele în stiluri, idei și exprimare.

GABRIELA ADAMEȘTEANU

Gabriela Adameșteanu, una dintre cele mai influente scriitoare contemporane din literatura română, se remarcă prin capacitatea sa de a surprinde cu finețe și complexitate tensiunile sociale, psihologice și istorice ale epocilor pe care le explorează. Născută în 1942, Adameșteanu a debutat în contextul unei Româнии marcate de regimul comunist, reușind să aducă în prim-plan o proză realistă și modernistă, caracterizată printr-o profunzime psihologică și o atenție deosebită pentru detaliile vieții cotidiene.

Opere semnificative:

Volume de nuvele

- *Dăruiește-ți o zi de vacanță, (1979)*
- *Vară-primăvară, (1989)*

Romane

- *Drumul egal al fiecărei zile, (1975)*
- *Dimineață pierdută, (1984)*
- *Întâlnirea, (2003)*
- *Provizorat, (2010)*
- *Fontana di Trevi, (2018, 2019)*
- *Voci la distanță, (2022)*

Gabriela Adameșteanu este una dintre cele mai importante voci ale literaturii române contemporane, situându-se în curentul literar **realist** și, în mod particular, **realist-socialist** la începutul carierei sale, dar evoluând rapid spre un **realism psihologic** și un **postmodernism** complex. Operele sale se caracterizează printr-o preocupare profundă pentru condiția umană, explorând adesea teme precum identitatea, alienarea, memoria, traumele istorice și personale, și impactul regimurilor totalitare asupra individului și societății.

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

Romanul său de referință, „*Dimineață pierdută*” (1984), este una dintre cele mai reprezentative opere ale realismului psihologic și social din literatura română postbelică. Acest roman explorează destinele interconectate ale mai multor generații de români, prezentând o frescă detaliată a societății bucureștene, de la perioada interbelică până la anii 1980. Adameșteanu utilizează tehnici narative complexe, precum fluxul conștiinței și perspectiva multiperspectivală, pentru a surprinde fragmentele de memorie, experiențele intime și frământările sufletești ale personajelor sale.

Adameșteanu mai scrie și alte romane notabile, precum „*Drumul egal al fiecărei zile*” (1975), care prezintă dificultățile existenței într-o societate totalitară, ilustrând alienarea individului, conflictele interne și constrângerile sociale. În acest roman, autoarea își focalizează atenția asupra personajului feminin Letiția Branea, a cărei viață este marcată de opresiune, lipsă de libertate și de lupta pentru supraviețuire într-o lume dominată de frică și conformism. Stilul său realist este completat de o fină analiză psihologică a personajelor, dezvăluind anxietățile, frământările interioare și căutarea identității într-un context social restrictiv.

În lucrările sale ulterioare, Gabriela Adameșteanu se apropie de postmodernism, integrând elemente de metaficțiune și narativitate fragmentată. Romanul „*Întâlnirea*” (2003) ilustrează această tranziție către o scriere mai experimentală, combinând povestiri aparent disparate într-o narațiune care reflectă asupra memoriei, a adevărului subiectiv și a traumei. Adameșteanu continuă să exploreze temele sale favorite – memoria și istoria – dar o face într-un mod care deconstruiește liniaritatea și siguranța narativă.

Opera Gabrielei Adameșteanu poate fi asociată cu scrierile lui Liviu Rebreanu, autor al romanelor „*Ion*” și „*Pădurea spânzuraților*”. La fel ca Adameșteanu, Rebreanu explorează conflictele interioare și frământările morale ale personajelor sale, dar în contextul satului românesc și al Primului Război Mondial. În timp ce Rebreanu își concentrează atenția asupra destinului colectiv și al luptei pentru pământ sau al conflictului dintre datorie și conștiință, Adameșteanu abordează complexitățile vieții urbane și efectele regimurilor totalitare asupra individului.

Este evident nucleul temelor și experiențelor abordate în opera Gabrielei Adameșteanu și incontestabila contribuție pe care includerea romanelor sale în curriculumul școlar ar reprezenta-o. Prin abordarea sa complexă și sensibilă, ea

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

reușește să capteze nu doar dramele individuale, ci și dinamica socială și istorică a României din secolul XX, contribuind semnificativ la dezvoltarea literaturii române contemporane.

HERTA MÜLLER

Herta Müller, scriitoare de origine germană născută în România, **laureată a Premiului Nobel pentru Literatură în 2009**, este una dintre cele mai puternice și captivante voci ale literaturii contemporane, cunoscută pentru modul său unic de a aborda temele opresiunii, exilului, alienării și identității.

“Atât în România, cât și după plecarea ei în Germania, în 1987, Herta Müller a tematizat aspectele istoriei traumatizante colective și personale. Literatura ei a fost și este o oglindă a sumei acestor istorii obsesive. Ele domină mai toate cărțile ei, distinse cu cel mai important premiu literar al lumii, Premiul Nobel.” transmite Radio România Cultural despre scrierile acesteia.

O voce incomodă în literatură, care transpune experiențele unei copilării trăite în perioada comunismului românesc. În cărțile sale, ea explorează cu o intensitate remarcabilă impactul totalitarismului asupra individului și modul în care acesta corodează și deformează existența cotidiană, recurgând la o proză fragmentară, poetică și uneori experimentală, care reflectă atât fragilitatea umană, cât și puterea rezistenței interioare.

Opere semnificative:

- *Regele se-nclină și ucide* (2005)
- *Este sau nu este Ion* (2005)
- *Animalul inimii* (2006)
- *În coc locuiește o damă* (2006)
- *Leagănul respirației* (2010)
- *Călătorie într-un picior* (2010)
- *Încă de pe atunci vulpea era vânătorul* (2010)
- *Omul este un mare fazan pe lume* (2011)
- *Mereu aceeași nea și mereu același neică* (2011)
- *Tinuturile joase* (2012)
- *Astăzi mai bine nu m-aș fi întâlnit cu mine însămi* (2014)
- *Patria mea era un sâmbure de măr* (2016)

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

Acestea fiind doar titlurile publicate în limba română. În continuare, Herta Müller continuă să inspire prin opera sa elocventă, în anul 2009 obținând Premiul Nobel pentru Literatură, pentru „*densitatea poeziei și sinceritatea prozei cu care a descris plastic universul dezrădăcinaților*”.

Müller creează o literatură a supraviețuirii, în care personajele sale trăiesc în umbra fricii, a supravegherii constante și a nesiguranței, dar își găsesc, totodată, resurse interioare pentru a rezista și a-și păstra umanitatea. Scriitoarea utilizează un limbaj dens, metaforic, plin de imagini șocante și simboluri puternice, pentru a reda complexitatea și ambiguitatea experiențelor trăite sub dictatură.

Tehnicile sale narrative fragmentate și stilul adesea poetic, ce îmbină realismul dur cu sensibilitatea onirică, contribuie la o lectură profund emoționantă și captivantă, în care cuvintele par să devină instrumente ale unei lupte continue pentru adevăr și libertate.

Opera acesteia demonstrează un geniu literar incredibil, situându-se la intersecția **realismului postmodern și a literaturii de rezistență**, reprezentând o critică aspră a dictaturii și a mecanismelor sale represive, dar și o meditație profundă asupra condiției umane într-o lume marcată de violență și nedreptate.

Herta Müller poate fi asociată cu **Marin Preda**, unul dintre cei mai importanți scriitori din canonul literar românesc, cunoscut pentru romanele sale realiste care explorează condiția umană în contextul unor regimuri opresive și a unei societăți aflate în schimbare.

În romanul „*Moromeții*,” Marin Preda explorează viața satului românesc în perioada interbelică și imediat după al Doilea Război Mondial, surprinzând procesul de dezintegrare a comunității rurale tradiționale sub influența colectivizării forțate impuse de regimul comunist. Personajul principal, Ilie Moromete, reprezintă un simbol al rezistenței pasive în fața schimbărilor politice și economice care amenință să distrugă valorile și stilul de viață tradițional. Moromete este prins între dorința de a-și păstra pământul și independența, și presiunea crescândă a autorităților care încearcă să-l forțeze să cedeze colectivizării. Această confruntare devine un exemplu al modului în care individul se luptă să-și mențină demnitatea și identitatea în fața unei puteri opresive.

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

În mod similar, Herta Müller, în opere precum „*Leagănul respirației*” și „*Omul este un mare fazan pe lume*,” explorează impactul psihologic al regimului totalitar asupra vieților oamenilor obișnuiți. La fel ca în „*Moromeții*,” personajele sale sunt confruntate cu o supraveghere constantă, o frică omniprezentă și o pierdere treptată a controlului asupra propriei existențe. Însă, spre deosebire de Preda, care folosește un stil realist pentru a descrie o lume rurală aflată în pragul schimbărilor radicale, Müller adoptă o scriitură poetică și fragmentară, plină de simboluri și imagini puternice, pentru a reda tensiunea psihologică și trauma resimțite de cei care trăiesc sub represiune.

Astfel, deducem că nu putem dobândi o imagine de ansamblu a experienței universale umane fără a integra opere scrise de autoare femei în programa școlară. Se dorește a se înțelege de către elevi ce presupune cultura și identitatea națională prin prisma unor resurse limitate, care exclud în totalitate contribuțiile feminine, fapt care ar trebui schimbat pentru a dobândi o reprezentare corectă în ceea ce privește istoria poporului român.

Altfel spus, avem nevoie de perspectiva feminină în literatură pentru a întregi fondul cultural care a fost creat până acum.

SOFIA NĂDEJDE

“Sofia Nădejde a fost o militantă a feminismului încă din vremea în care nici nu se vehicula un astfel de concept. A fost jurnalistă și prozatoare, mamă și membră de partid. A fost prima româncă ce a putut da bacalaureatul într-un liceu de băieți și prima președintă a unui congres politic. Sofia Nădejde le-a dat româncelor ce aveau nevoie cel mai mult: înțelepciune și speranță.” transmite Adevărul.ro despre Sofia Nădejde—una dintre primele femei din România care a militat pentru egalitatea de gen, susținând educația și emanciparea femeilor, și a fost recunoscută pentru scrierile sale care combină realismul social cu o abordare feministă clară, adesea subversivă pentru contextul vremii.

Ar fi aproape imposibil să ne raportăm la moștenirea acesteia doar din punct de vedere literar. Sofia Nădejde a reușit un adevărat imposibil, pledând pentru drepturile femeilor într-o perioadă când acestea erau în mare parte excluse din sfera publică și limitate la roluri domestice.

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

Observăm în parcursul Sofiei Nădejde nu doar o emancipare literară incredibilă, ci un devotament nemaivăzut dedicat obținerii egalității pentru femei. În operele sale literare, Sofia Nădejde explorează teme precum condiția femeii, inegalitățile sociale, sărăcia, ipocrizia socială și nedreptățile cu care se confruntă femeile și alte grupuri marginalizate. Scrierile sale includ nuvele și romane precum „*Patimi*” (1903) și „*Robia banului*” (1906), în care abordează cu luciditate și curaj realitățile dificile ale vieții de zi cu zi și provocările pe care le întâmpină femeile în lupta lor pentru drepturi și recunoaștere socială. Prin aceste lucrări, Nădejde devine o voce critică a societății patriarhale, oferind o perspectivă nouă și radicală pentru acele timpuri. Secolul XIX nu oferea o deschidere largă către vocile femeilor, însă Sofia Nădejde devine **prima autoare a primului roman feminist din istoria literaturii române**, intitulat „*Patimi*” (menționat și anterior) și prima femeie care a contrazis public un celebru intelectual al vremii—Titu Maiorescu.

Ne întoarcem acum la analiza realizată societății literare Junimea și asupra discursului complet radical și discriminatoriu al lui Titu Maiorescu despre femei. Paginile revistei *Contemporanul* înregistrează un schimb de replici între criticul literar Titu Maiorescu și noul său adversar feminin, Sofia Nădejde. Într-o prelegere susținută la Ateneul Român în anul 1882 (eveniment comentat chiar și în cadrul studiului *Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal*, în subcapitolul DE CE LIPSESC AUTOARELE FEMEII DIN PROGRAMA DE BACALAUREAT?)

Activitatea Sofiei Nădejde nu poate fi rezumată doar la parcursul literar al acesteia, întrucât faptele sale cuprind o varietate de demersuri realizate în direcția eliberării femeilor de sub stereotipurile și opresiunile societății patriarhale: „*„Dacă e să judecăm inteligența după greutatea creierului, atunci ar trebui să spunem că unele păsări care au un creier mai greu raportat cu trupul, sunt mai inteligente ca omul”.* În ceea ce privește viziunile maioreștiene ce legau în mod direct emanciparea femeilor de frumusețea lor, Sofia a formulat un răspuns ferm, acid, prin definiție socialist:

„Eu cred că trebuie de vorbit de femeie în general și nu de aceea mică minoritate din care bărbații au făcut o jucărie, pe care după ce și-au format-o după gustul lor, acum a defaimă și o tratează de proastă. Acești bărbați au căutat a avea din

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

femeie o ființă care să-i desfăteze în orele libere, cu cochetăriile ei, cu apucăturile ei copilărești etc. iar femeile au căutat a forma din bărbați niște producători de bani, care să le poată îndeștula toate capriciile. Și unii și alții, prin selecțiunea naturală, au ajuns la culme.” — cuvintele Sofiei Nădejde transpuse în articolul “Marile Doamne ale României: Sofia Nădejde, feministă înainte de apariția feminismului” realizat de Radio România.

Ca jurnalistă, Sofia Nădejde a colaborat la diverse publicații importante ale vremii, precum „Contemporanul” și „Femeia română,” în care a publicat articole pe teme sociale, politice și culturale. Ea a fost una dintre primele femei din România care a scris editorial și a susținut o rubrică permanentă, de unde a promovat ideile socialiste și feministe, pledând pentru egalitatea de șanse în educație, dreptul de vot pentru femei și îmbunătățirea condițiilor de muncă.

Sofia Nădejde poate fi considerată o precursoră a literaturii feministe în România, fiind una dintre puținele voci literare din epoca sa care a contestat deschis normele patriarhale și a pledat pentru drepturile femeilor. Ea poate fi asociată cu autori realiști precum Ioan Slavici, prin interesul comun pentru explorarea problemelor sociale, dar se distinge prin accentul său clar feminist și prin reprezentarea complexă și empatică a personajelor feminine. Totodată, Nădejde a anticipat teme și preocupări ce vor fi dezvoltate mai târziu de autoare precum Hortensia Papadat-Bengescu și Cella Serghi, care au continuat să exploreze condiția feminină în contextul societății românești.

Opere semnificative:

- *O iubire la țară* (1881)
- *Din chinurile vieții* (1895)
- *Robia banului* (1906)
- *Părinți și copii* (1907)
- *Patimi*
- *Irinel sau întâmplările unui român în Rusia, Manciuria și Japonia*
- *Chestiunea femeilor* (1879)
- *Despre creierul femeii și alți demoni* (anul publicației - 2019)
- *Părinți și copii* (anul publicației - 2022)
- *Patimi* (2003)

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

Este imposibil să nu menționăm și premiile “Sofia Nădejde” care accentuează impactul pe care aceasta l-a dezvoltat în parcursul social al femeii în societatea românească. În 2018, la inițiativa poetei Elena Vlădăreanu, s-au înființat Premiile „Sofia Nădejde” pentru Literatură Scrisă de Femei. Ele recunosc și recompensează creația literară feminină din România, oferind o platformă pentru autoarele contemporane care continuă să exploreze și să promoveze perspectivele și vocile feminine în literatură. Premiile sunt acordate anual pentru diverse genuri, inclusiv poezie, proză, dramaturgie și debut literar, onorând astfel memoria Sofiei Nădejde și subliniind importanța contribuției femeilor la dezvoltarea literaturii române.

Sofia Nădejde a scris în cadrul curentului **realist** din literatura română, contribuind semnificativ la dezvoltarea acestuia în perioada de sfârșit de secol XIX și început de secol XX. Ca autoare realistă, Nădejde și-a concentrat atenția asupra reprezentării autentice a realităților sociale, economice și culturale ale epocii sale, abordând în special condiția femeii și inegalitățile de gen.

Aceasta poate fi studiată în paralel cu **Ioan Slavici**, un alt reprezentant al realismului românesc. Deși din perspective diferite, ambii autori împărtășesc o preocupare comună pentru realitatea socială și pentru explorarea problemelor legate de condiția umană într-un context istoric și cultural specific. În nuvelele și romanele sale, Slavici – prin lucrări precum „Moara cu noroc” și „Pădureanca” – examinează conflictele morale, sărăcia, lupta pentru supraviețuire și decăderea morală într-un spațiu rural românesc. În mod similar, Sofia Nădejde abordează teme sociale, dar printr-o lentilă feministă, concentrându-se pe condiția femeii, pe nedreptățile cu care se confruntă și pe inegalitățile de gen.

Studiarea în paralel a Sofiei Nădejde cu Ioan Slavici ar permite o înțelegere mai amplă a literaturii realiste românești, evidențiind diferențele de abordare dintre o perspectivă masculină și una feminină asupra realităților sociale ale aceleiași epoci. În timp ce Slavici pune accent pe dilemele morale și pe deciziile dificile ale personajelor sale în fața tentațiilor și a presiunilor economice, **Nădejde își concentrează atenția asupra suferințelor și luptei femeilor într-o societate dominată de norme patriarhale, oferind astfel o perspectivă mai completă asupra complexității condiției umane și a relațiilor sociale.** – motiv pentru care este esențial să înțelegem de ce elevii ar trebui să studieze și opere scrise din perspectivă feminină.

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

ANA BLANDIANA

Ana Blandiana este o scriitoare contemporană română, cunoscută pentru contribuțiile sale semnificative în cadrul curentului **neomodernist** al literaturii române. Neomodernismul, manifestat în perioada postbelică și continuat după 1960, aduce o reînnoire a esteticii moderniste printr-o introspecție profundă, sensibilitate lirică și o preocupare pentru teme precum libertatea, condiția umană, fragilitatea existenței și rezistența morală. Ana Blandiana, prin poezia și proza sa, a devenit una dintre cele mai proeminente voci ale acestei generații, abordând cu o remarcabilă subtilitate și profunzime problemele spirituale și morale ale omului contemporan, adesea în contextul unui regim opresiv.

Este autoare a 27 de cărți publicate în română și a 60 de volume apărute în 26 de limbi, jurnalistă și activistă pentru libertate civică din România. După debutul său literar în revista „Tribuna” din 1959, poeta Ana Blandiana a trecut prin trei interdicții de publicare: între 1959 și 1964, din cauza statutului său de fiică a unui deținut politic; în 1985, ca urmare a publicării a patru poezii în revista „Amfiteatru”. După această interdicție, poeziile au fost distribuite în formă scrisă de mână (singurul samizdat românesc); și în perioada 1988-1989, pentru publicarea unei satire la adresa dictatorului sub forma unei poezii pentru copii.

Opere semnificative:

Poezie

- *Persoana întâi plural* (1964)
- *Călcâiul vulnerabil* (1966)
- *A treia taină* (1969)
- *Octombrie, Noiembrie, Decembrie* (1972)
- *Somnul din somn* (1977)
- *Ochiul de greier* (1981)
- *Stea de pradă* (1985)
- *Arhitectura valurilor* (1990)
- *Soarele de apoi* (2000)
- *Refluxul sensurilor* (2004)
- *Patria mea A4* (2010)
- *Orologiul fără ore* (2016)

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

- *Variațiuni pe o temă dată* (2018)

Proză

- *Cele patru anotimpuri* (1977)
- *Proiecte de trecut* (1982)
- *Sertarul cu aplauze* (1992)

Literatură pentru copii

- *Întâmplări din grădina mea* (1986)
- *Alte întâmplări din grădina mea* (1983)
- *Întâmplări de pe strada mea* (1988)
- *Cartea Albă a lui Arpagic* (1998)

Eseuri

- *Calitatea de martor* (1970)
- *Convorbiri subiective* (1971)
- *Eu scriu, tu scrii, el, ea, scrie* (1976)
- *O discuție la Masa Tăcerii* (1976)
- *Cea mai frumoasă dintre lumile posibile* (1978)
- *Coridoare de oglinzi* (1983)
- *Autoportret cu palimpsest* (1986)
- *Ghicitul în mulțimi* (2000)
- *Cine sunt eu?* (2001)
- *Fals tratat de manipulare* (2013)
- *Istoria ca viitor* (2017)
- *Soră lume* (2020)
- *Cartea cu delfini* (2021)

Ana Blandiana poate fi asociată cu **Nichita Stănescu**, un alt reprezentant al neomodernismului românesc. Stănescu, renumit pentru inovațiile sale poetice și pentru explorările sale metafizice asupra condiției umane și a limbajului poetic, abordează în opera sa teme precum sensul existenței, natura creației artistice și relația dintre cuvânt și realitate. În timp ce Nichita Stănescu dezvoltă un discurs poetic caracterizat prin abstractizare și o filosofie a limbajului centrată pe esențializare, Ana Blandiana, deși recurge și ea la mijloacele neomodernismului –

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

precum metafora complexă, imagismul subtil și sinteza dintre formele tradiționale și cele moderne – integrează aceste elemente într-un registru literar marcat de un angajament etic și politic explicit, îndreptat împotriva regimului totalitar.

Studierea operelor Anei Blandiana în paralel cu cele ale lui Nichita Stănescu permite o perspectivă nuanțată asupra complexității și diversității neomodernismului românesc. În timp ce Stănescu reinterpretează modernismul printr-o prismă metafizică și estetică, Blandiana adaugă o dimensiune de critică socială și politică, reușind să îmbine lirismul introspectiv cu un discurs angajat împotriva opresiunii ideologice.

Suntem martorii unei posibile îmbinări între creația masculină și cea feminină, care nu numai că ar permite elevilor să deprindă cunoștințe complexe despre sitluri literare variate, dar accentuează necesitatea autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat.

IOANA PÂRVULESCU

Ioana Pârvulescu, una dintre cele mai respectate și prolifiche scriitoare contemporane ale literaturii române, și-a construit un statut distinct în cadrul curentului **postmodernist**, contribuind semnificativ la redefinirea acestuia în peisajul literar românesc. Postmodernismul, caracterizat prin intertextualitate, joc literar, pastiche, fragmentarism și o abordare fluidă a temporalității și identității, permite o explorare nelimitată a istoriei, culturii și memoriei colective și individuale. În acest context, Ioana Pârvulescu s-a remarcat printr-o scriitură erudită și captivantă, care îmbină documentarea istorică minuțioasă cu o viziune literară inovatoare, abordând teme precum timpul, memoria, identitatea, dar și dialogul între trecut și prezent.

Opere semnificative:

- *Lenevind într-un ochi* (1990)
- *Alfabetul doamnelor* (1999)
- *Prejudecăți literare* (1999)
- *Întoarcere în Bucureștiul interbelic* (2003)
- *În intimitatea secolului 19* (2005)
- *În țara Miticilor. De șapte ori Caragiale* (2007)
- *Întoarcere în secolul 21* (2009)
- *Viața începe vineri* (2009)

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

- *Cartea întrebărilor* (2010)
- *Lumea ca ziar. A patra putere: Caragiale* (2011)
- *Viitorul începe luni* (2012)
- *Cum continuă povestea* (2014)
- *Inocenții* (2016)
- *Dialoguri secrete* (2018)
- *Prevestirea* (2020)
- *Invizibili* (2022)
- *Aurul pisicii* (2024)

Ioana Pârvulescu poate fi asociată cu **Ion Slavici**, un autor canonic al literaturii românești și un reprezentant important al realismului din perioada secolului al XIX-lea. Slavici este cunoscut pentru descrierea vieții rurale și a micii burghezii din Transilvania, reflectată în nuvele precum „*Moara cu noroc*” și „*Pădureanca*”. Ambii autori, deși separați de curente literare distincte, împărtășesc o preocupare comună pentru recrearea cu minuțiozitate a lumii de altădată și pentru explorarea complexităților vieții cotidiene.

Compararea Ioanei Pârvulescu cu Ion Slavici evidențiază diferențele și similaritățile în modul de abordare a temei timpului și a memoriei. Dacă Slavici explorează relația omului cu mediul său, ordinea morală și conflictul dintre dorință și constrângerile sociale, Pârvulescu analizează felul în care timpul trecut poate fi redescoperit și înțeles prin prisma unui dialog viu cu prezentul. În „*Viața începe vineri*”, ea recrează un București de sfârșit de secol XIX, cu detalii de o minuțiozitate realistă, dar totodată infuzează povestea cu ironie, fantezie și reflecții despre natura timpului, similar cu felul în care Slavici construiește imagini verosimile ale spațiului transilvănean, păstrând totodată o notă de moralism specifică realismului său.

Se evidențiază, în continuare, modul în care o *programă școlară incluzivă ar centraliza concepte esențiale pentru înțelegerea contextului literar pentru elevi, beneficiind atât de perspectiva masculină, cât și cea feminină a autorilor români.*

NORA IUGA

Despre Nora Iuga putem menționa că este unul dintre cele mai elocvente nume din literatura contemporană. Se înscrie în curentul **postmodernist**, fiind recunoscută pentru abordările sale experimentale și pentru limbajul poetic inedit, caracterizat

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

prin spontaneitate, libertate expresivă și o combinație surprinzătoare de registre stilistice. În proza și poezia sa, Nora Iuga explorează teme precum identitatea, sexualitatea, corporalitatea, singurătatea și marginalitatea, oferind o viziune nonconformistă și adesea provocatoare asupra realității contemporane.

Opere semnificative

Volume de poezie

- *Vina nu e a mea* (1968)
- *Captivitatea cerului* (1970)
- *Scrisori neexpediate* (1978)
- *Opinii despre durere* (1980)
- *Inima ca un pumn de boxeur* (1982, 2000)
- *Piața Cerului* (1986)
- *Cîntece* (1989)
- *Dactilografa de noapte* (1996, 2010)
- *Spitalul manechinelor* (1998, 2010)
- *Capricii periculoase* (1998, 2007)
- *Autobuzul cu cocoșăți* (2001, 2010, 2003)
- *Fetița cu o mie de riduri* (2005)
- *Petrecere la Montrouge* (2012)
- *Cainele ud e o salcie* (2013)
- *Ascultă cum plâng parantezele* (2016)
- *Alături cu drumu* (2018)
- *Cîntece* (2020)
- *Vina nu e a mea* (2020)
- *Scrisori neexpediate* (2020)

Volume de proză

- *Săpunul lui Leopold Bloom* (1993, 2007)
- *Sexagenara și tânărul* (2000, 2004, 2012, 2017)
- *Fasanenstrasse 23. O vară la Berlin* (2001)
- *Lebăda cu două intrări* (2003, 2016, 2017)
- *Șestdesetletnica în mladeniș („Sexagenara și tânărul”)* (2009)
- *Harald și luna verde* (2014)

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

- *Hai să furăm pepeni* (2009, 2015)
- *Berlinul meu e un monolog* (2010)
- *Blogstory* (2011)
- *Hipodrom* (2020)

Nora Iuga poate fi asociată cu **George Bacovia**, un poet canonic al literaturii române și un reprezentant al simbolismului. Deși provin din curente literare diferite – Bacovia fiind asociat cu simbolismul de la începutul secolului XX, iar Nora Iuga cu postmodernismul contemporan –, cei doi autori împărtășesc o sensibilitate comună față de teme precum alienarea, fragilitatea existenței, solitudinea și confruntarea cu o realitate adesea dureroasă și absurdă.

Deși abordarea sa este diferită, Nora Iuga se apropie de sensibilitatea bacoviană prin interesul pentru stările de alienare și izolare, precum și printr-o poetică ce combină cotidianul cu absurdul și ironia. În volumele sale de poezie, cum ar fi *„Inima ca un pumn de boxeur”* (2000) și *„Petrecere la Montrouge”* (2012), Iuga explorează temele singurătății, fragilității ființei umane, dar și ale confruntării cu o realitate absurdă, adesea distopică, folosind un stil poetic deopotrivă ludic și incisiv. La fel ca Bacovia, Nora Iuga reușește să capteze complexitatea trăirilor interioare, dar într-o manieră diferită, integrând în creația sa o dimensiune postmodernistă, marcată de ambiguitate, autoironie și o continuă reconfigurare a sensului.

Distingem cum, în mod constant, reușim să realizăm aceste legături între autorii canonici și scriitoarele menționate până acum, ceea ce *evidențiază nevoia imediată de actualizare a programei școlare pentru a se centra pe nevoile actuale de învățare a elevilor.*

OTILIA CAZIMIR

Otilia Cazimir, o importantă figură a literaturii române interbelice, s-a remarcat în cadrul curentului **realist** și **simbolist**, fiind cunoscută în special pentru poezia sa plină de farmec și delicatețe, dedicată în principal universului copilăriei, dar și pentru proza sa marcată de o sensibilitate aparte față de lumea cotidiană și de detaliile vieții de zi cu zi. Cazimir, cunoscută drept „poeta sufletelor simple,” a adus în literatura română o voce distinctă prin simplitatea elegantă a versului său, o lirică introspectivă și adesea melancolică, precum și printr-o atenție deosebită acordată naturii și micilor detalii ale existenței umane.

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

Opere semnificative

Poezii

- *Lumini și umbre* (1923)
- *Fluturi de noapte* (1926)
- *Cântec de comoară* (1931)
- *Jucării* (1938)
- *Poezii* (1939)
- *Catinca și Catiușa, două fete din vecini* (1947)
- *Stăpânul lumii* (1947)
- *Alb și negru* (1949)
- *Baba Iarna intră-n sat* (1954)
- *Poezii* (1956)
- *Versuri* (1957)
- *Poezii* (1959)
- *Partidului de ziua lui* (1961)
- *Poezii (1928-1963)* (1964)
- *Cele mai frumoase poezii* (1965)
- *Poezii* (1975)
- *Ariciul împărat* (1985)

Proză

- *Din întuneric. Fapte și întâmplări adevărate. (Din carnetul unei doctorese)* (1928)
- *Grădina cu amintiri. Și alte schițe* (1929)
- *Licurici. Cronici fantastice și umoristice* (1930)
- *În târgușorul dintre vii* (1939)
- *A murit Luchi...* (1942)
- *Prietenii mei, scriitori...* (1960)
- *Albumul cu poze, I-II* (1957-1967)
- *Scrieri în proză* (1971-1972)

Putem propune studierea operelor acesteia în paralel cu scrierile lui Mihai Eminescu. Deși diferențele stilistice și de amploare tematică sunt evidente, ambii autori abordează relația dintre om și natură, melancolia și efemeritatea existenței umane,

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

dar în registre distincte: Eminescu, în cadrul liricii sale romantice, utilizează elementele naturii ca simboluri ale unor mari interogații metafizice și cosmice, în timp ce Cazimir privilegiază captarea frumuseții delicate a detaliilor cotidiene, conferind o notă de simplitate rafinată și claritate expresiei poetice.

Studierea comparativă a celor doi autori permite evidențierea unor continuități tematice fundamentale în literatura română, dar și a diversității stilistice și formale, oferind o perspectivă mai amplă asupra modurilor distincte în care tema naturii și a introspecției este abordată de scriitori aparținând unor epoci și curente literare diferite, *dar și obligația de a cerceta și analiza contribuția literară a autoarelor femei din cultura română și recunoașterea imediată a acesteia.*

MAGDA ISANOS

Magda Isanos, o voce remarcabilă a poeziei românești interbelice, se înscrie în paradigma **neoromantică**, fiind caracterizată de o viziune lirică profundă și introspectivă, orientată către interogația existențială și către expresia emoțională a condiției umane. Poezia sa, marcată de o tonalitate elegiacă și de o sensibilitate melancolică, reflectă o tensionată dialectică între iubire și suferință, viață și moarte, efemer și etern, sugerând o aspirație constantă de transcendere a limitelor impuse de temporalitate și de spațialitate.

Opere semnificative

Poezie

- *Poezii* (1943)
- *Cântarea munților* (1945)
- *Țara luminii* (1946)
- *Versuri* (1955)
- *Versuri* (1964)
- *Confesiuni lirice* (1989)
- *Pti* (1996)

Teatru

- *Focurile* (1945)

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

Proză

- *Creionări* (1934)
- *Inseparabilele* (1934)
- *Despre iubirile mari*
- *Îngerii*
- *Magistrata*
- *Studenta*
- *Orașul cu minuni (Domnișoara Vanda)*
- *Omul cu cizme roșii*

În studiul literaturii române, Magda Isanos poate fi comparată cu **Lucian Blaga**, o altă figură centrală a neoromantismului românesc, al cărui discurs poetic se îmbogățește printr-o dimensiune filosofică și metafizică. Blaga, în volume precum „*Poemele luminii*” (1919) și „*În marea trecere*” (1924), cultivă o poetică a misterului ontologic și a cunoașterii transcendente, îmbinând sensibilitatea romantică cu expresionismul vizionar. Atât Isanos, cât și Blaga își fundamentează creația pe o profundă interogație a sensului existenței, a relației omului cu sacrul și cu infinitul, utilizând un limbaj poetic simbolic și o imagistică de o densitate conceptuală și emoțională remarcabilă.

Cu toate acestea, deși Blaga elaborează o cosmogonie poetică articulată în jurul conceptelor de „cunoaștere luciferică” și „cunoaștere paradisiacă,” Isanos optează pentru o poetică a intimității emoționale și a trăirii directe, în care suferința și extazul coexistă într-o simbioză firească a ființei.

Din nou, suntem martorii unei posibile evoluții a curiculei școlare prin intermediul introducerii unui patrimoniu literar caracterizat și de prezența scriitoarelor care au influențat spațiul cultural românesc.

CELLA SERGHI

Cella Serghi, una dintre cele mai importante prozatoare ale literaturii române din secolul al XX-lea, s-a impus printr-o scriitură sensibilă, profund realistă, care explorează cu finețe teme precum iubirea, condiția feminină, trăirile interioare și complexitatea relațiilor umane. În cadrul curentului realist-psihologic, literatura Cellei Serghi se distinge prin capacitatea sa de a surprinde nuanțele vieții urbane, detaliile cotidianului interbelic și dinamica interioară a personajelor sale, creând narațiuni care sunt în același timp accesibile și pline de profunzime emoțională. Romanul său

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

de referință, „*Pânza de păianjen*” (1938), este un exemplu paradigmatic al unei literaturi care abordează introspecția psihologică și conflictele interioare ale personajelor, reflectând complexitatea trăirilor și dilemelor morale din perioada interbelică.

Opere semnificative

Volume

- *Pânza de păianjen* (1938, 1946, 1971)
- *Cad zidurile* (1950), redenumit *Cartea Mironei* (1965) și *Mirona* (1972)
- *Cântecul uzinei* (1950)
- *S-a dumirit și Moș Ilie* (1950)
- *Surorile* (1951)
- *Cantemiriștii* (1954)
- *Fetele lui Barotă* (1958), redenumit *Iubiri paralele* (1974)
- *Cartea Mironei* (1967)
- *Gentiane* (1970)
- *Pe firul de păianjen al memoriei* (1977)
- *În căutarea somnului uriaș* (1980)
- *Această dulce povară, tinerețea* (1983, 1993)
- *Interviuri, cu douăsprezece scrisori inedite către Ilie Rad* (2005)

Pentru a realiza o comparație cu un autor canonic studiat în cadrul academic din România revenim la **Camil Petrescu**, opera Cellei Serghi și cea a lui Camil Petrescu dezvăluie atât diferențele de abordare a tematicii moderniste, cât și similitudinile în ceea ce privește construcția psihologică a personajelor. Petrescu, în „*Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*,” investighează natura subiectivă a iubirii și dilemele existențiale ale protagonistului său, Ștefan Gheorghidiu, explorând tensiunea dintre idealismul său și realitatea crudă a războiului. În mod similar, Cella Serghi, prin „*Pânza de păianjen*,” analizează intensitățile emoționale și contradicțiile interioare ale Diane Slavu, care oscilează între iubirea pură, dar idealizată, și realitățile dure ale vieții cotidiene. În ambele cazuri, tema centrală este aceea a căutării autenticității și a sensului personal în fața unor circumstanțe exterioare copleșitoare.

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

Înțelegem cum literatura scrisă de bărbați și cea scrisă de femei se îmbină printr-o multitudine de feluri, demonstrând nevoia de a studia și recunoaște scriitoarele femei.

ȘTEFANIA VELISAR TEODOREANU

Ștefania Velisar Teodoreanu, o scriitoare importantă a literaturii române interbelice și soția cunoscutului prozator Ionel Teodoreanu, este recunoscută pentru contribuțiile sale în cadrul curentului **realist-psihologic**. În proza sa, Velisar Teodoreanu îmbină introspecția psihologică și analiza sensibilităților feminine cu o minuțioasă descriere a spațiilor domestice și a relațiilor interumane, reflectând astfel o abordare realistă ce vizează complexitatea sufletului uman și a vieții de familie în perioada interbelică.

Opere semnificative

Volume

- *Calendar vechi* (1939)
- *Viața cea de toate zilele* (1940, 1969)
- *Cloșca cu pui* (1941)
- *Acasă* (1947, 1972)
- *Ursitul* (1970)
- *Căminul* (1971)
- *Poveste cu „ocea”* (1975)

Studierea Ștefaniei Velisar Teodoreanu în paralel cu Liviu Rebreanu, un alt exponent major al realismului românesc, oferă o perspectivă amplă asupra modului în care literatura română interbelică explorează condiția umană în toată complexitatea sa. Rebreanu, prin romane precum „*Ion*” și „*Pădurea spânzuraților*,” este recunoscut pentru reprezentarea detaliată a conflictelor sociale și a dilemelor morale în spațiul rural, concentrându-se asupra unor teme universale precum lupta pentru proprietate, iubirea și puterea. Deși provenind din medii literare diferite și abordând teme variate, ambii autori împărtășesc o preocupare comună pentru explorarea complexităților psihologice ale personajelor și pentru redarea fidelă a realităților sociale din România interbelică.

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

Această asociere scoate în evidență felul în care realismul românesc a fost capabil să înglobeze și să exprime atât trăirile interioare și conflictele intime ale individului, cât și necesitatea de a integra autoarele femei în programa școlară din România.

MARTHA BIBESCU

Martha Bibescu, una dintre cele mai remarcabile personalități ale literaturii române din prima jumătate a secolului al XX-lea, a excelat într-o scriitură ce reflectă rafinamentul, introspecția și complexitatea caracteristice curentului **modernist**. Autoare, memorialistă, poetă și eseistă. Bibescu a îmbinat cu măiestrie arta literară cu o prezență marcantă în cercurile culturale și politice ale Europei interbelic. În operele sale, scrise preponderent în limba franceză, dar profund impregnate de contextul românesc, surprinzând cu o luciditate elegiacă universul aristocratic și metamorfozele sale într-o lume în schimbare, în care tradiția și modernitatea coexistă într-un echilibru fragil.

Opere semnificative

Volume

- *Cele opt raiuri* (1908)
- *Alexandru Asiaticul, sau istoria celei mai mari fericiri posibile* (1912)
- *Izvor, țara sălciilor* (1923)
- *Papagalul verde* (1923, 1924)
- *Destinul lordului Thomson* (1927)
- *La bal cu M. Proust* (1928)
- *Viața unei prietenii. Corespondența mea cu abatele Mugnier* (1951 - 1957)
- *O fiică necunoscută a lui Napoleon* (1935, 1993)
- *Egalitate* (1935)
- *Pagini de Bucovina și Transilvania* (1936)
- *Confesorul și poezii* (1970)
- *Correspondența cu Paul Claudel* (1972)
- *Catherine-Paris* (1927)
- *O victimă regală, Ferdinand de România* (1927)
- *Noblețea robei* (1928)
- *Portrete regale* (f.a.)
- *Cruciadă pentru anemonă* (1931)

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

- *Râsul naiadei* (1935)
- *Nimfa Europa* (1960)

Martha Bibescu poate fi asociată, în contextul literaturii române canonice, cu **Mihail Sadoveanu**, unul dintre cei mai importanți prozatori ai realismului românesc, cunoscut pentru operele sale care explorează identitatea națională, relația profundă dintre individ și spațiul său existențial, precum și dinamica transformărilor sociale într-o perioadă istorică marcată de schimbări fundamentale. Deși proveniți din direcții literare diferite — Bibescu fiind o reprezentantă a modernismului, iar Sadoveanu un exponent al realismului tradițional —, ambii autori sunt animați de o preocupare comună pentru captarea esenței sufletului românesc și pentru reconstituirea literară a valorilor și structurilor unei lumi în transformare.

Astfel, compararea operei Marthei Bibescu cu cea a lui Mihail Sadoveanu scoate în evidență diversitatea estetică și tematică a literaturii române din prima jumătate a secolului XX, subliniind cum, prin abordări literare distincte — realismul mitizant al lui Sadoveanu și modernismul cosmopolit al lui Bibescu — ambii autori contribuie la articularea unei viziuni complexe asupra identității naționale; Și în acest fel ne întrebăm: de ce nu studiem aceste autoare la școală? *De ce să nu ne concentrăm atenția spre includerea acestora în programul de studiu academic și crearea unui curriculum echilibrat?*

DOINA RUȘTI

Doina Ruști, unul dintre numele de prim rang ale literaturii române contemporane, se înscrie cu pregnanță în sfera **postmodernismului**, fiind o prozatoare care își revendică o poetică narativă singulară, în care realul și fantasticul, istoria și fabulosul se împletesc cu o ingeniozitate stilistică remarcabilă. Operele sale, marcate de o erudiție rafinată și o imaginație deopotrivă exuberantă și precis controlată, ne propun o explorare interogativă a trecutului, ce permite nesfârșite rescrieri și reinterpretări.

Opere semnificative

Romane

- *Omulețul roșu* (2004, 2012, 2021)
- *Zogru* (2006, 2013)
- *Fantoma din moară* (2008, 2017)

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

- *Lizoanca la 11 ani* (2009, 2017, 2023)
- *Cămașa în carouri și alte 10 întâmplări din București* (2010)
- *Patru bărbați plus Aurelius* (2011)
- *Mămica la două albăstrele* (2013)
- *Manuscrisul fanariot* (2015, 2016)
- *Mâța Vinerii* (2017)
- *Logodnica* (2017)
- *Homeric* (2019)
- *Paturi oculte* (2020)

În aceste circumstanțe, Doina Ruști poate fi studiată în paralel cu **Ion Luca Caragiale**, una dintre cele mai influente figuri ale literaturii române din perioada clasicismului modern, inclus în programa de bacalaureat. Deși provin din paradigme estetice diferite – Caragiale fiind un exponent de seamă al realismului critic și satiric, iar Ruști aparținând postmodernismului – ambii autori împărtășesc o înclinare spre demistificare și o tendință de a explora realitatea printr-o lentilă ironică și analitică. Dacă Caragiale dezvăluie ipocrizia și absurditatea unei societăți aflate în tranziție, Ruști investighează misterele și zonele de penumbră ale trecutului, oferind o perspectivă plurală asupra istoriei și o narațiune deschisă reinterpretărilor multiple.

Este de o importanță deosebită să introducem operele autoarelor precum Doina Ruști pentru a obține un succes academic real, concentrat pe cunoștințe actuale, care promovează diversitatea literară.

SIMONA POPESCU

Simona Popescu, scriitoare marcantă a literaturii române contemporane și figură **proeminentă a postmodernismului autohton**, și-a construit o operă distinctă prin explorarea identității, a memoriei și a limbajului, utilizând o poetică fragmentară și o tehnică narativă inovatoare. Cunoscută pentru volumele sale de poezie și proză, precum „*Exuvii*” (1997), „*Lucrări în verde sau Pledoaria mea pentru poezie*” (2006), Popescu este un exponent al postmodernismului, fiind recunoscută pentru modul în care interoghează limitele ficțiunii și pentru abordarea sa metatextuală, în care literatura devine atât obiect de reflecție, cât și instrument de explorare a sinelui și a memoriei colective.

Opere semnificative

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

Volume

- *Xilofonul și alte poeme* (1990)
- *Xilofon* (1998)
- *Pauza de respirație* (1991)
- *Juventus și alte poeme* (1994)
- *Exuvii* (1997, 2004)
- *Noapte sau zi* (1998)
- *Volubilis* (1998)
- *Salvarea speciei: despre suprealism și Gellu Naum* (2000)
- *Clava. Critifacțiune cu Gellu Naum* (2004)
- *Lucrări în verde sau Pledoaria mea pentru poezie* (2006)
- *Leagănul pisicii* (2010)
- *Autorul, un personaj* (2015)
- *Cartea plantelor și animalelor* (2021)

Simona Popescu poate fi pusă în dialog cu **George Bacovia**, un poet canonic al literaturii române și unul dintre reprezentanții de seamă ai simbolismului. Deși provin din tradiții literare diferite, ambii poeți împărtășesc o preocupare comună pentru explorarea sinelui, pentru dezvăluirea stărilor interioare și pentru crearea unui univers poetic dominat de tensiunea dintre realitate și percepție.

George Bacovia, prin volume precum „*Plumb*” (1916) și „*Scânței galbene*” (1926), își conturează un univers poetic sumbru, în care obsesiile legate de moarte, dezolare și destrămare devin teme centrale. În paralel, Simona Popescu, în poezia sa postmodernistă, reia această preocupare pentru introspecție, dar o face printr-o formulă lirică mult mai fluidă, mai liberă, în care narațiunea poetică este fragmentată și adesea ruptă de linearitatea discursului tradițional.

Amândoi poeții folosesc limbajul pentru a explora abisul existențial, Bacovia făcând acest lucru prin imagini fixe, sugestive, ce construiesc un tablou static al deznădejdi și al angoasei, în timp ce Popescu preferă să destrame acest tablou, să îl pună în mișcare, subliniind incertitudinea și ambiguitatea oricărei încercări de a captura realitatea prin cuvânt.

RODICA OJOG-BRAȘOVEANU

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

Rodica Ojog-Brașoveanu, figură emblematică a literaturii române contemporane, transcende granițele genului polițist, transformându-l într-un mod subtil pentru o explorare profundă a psihologiei umane și a complexităților sociale ale României moderne. Denumită adesea „*Agatha Christie a României*,” Ojog-Brașoveanu și-a câștigat locul în panopia literară națională prin capacitatea sa de a îmbina elegant misterul detectivistic cu observația socială fină și o ironie de o remarcabilă subtilitate. În volume precum „*Cianură pentru un surâs*” (1970), „*Bună seara, Melania!*” (1975), „*320 de pisici negre*” (1996) și „*Ancheta în infern*” (1998), autoarea folosește intriga polițistă nu doar pentru a construi o poveste captivantă, ci și pentru a oferi o introspecție lucidă în realitățile societății românești, de la cele interbelice până la tranziția postcomunistă.

Opere semnificative

Romane polițiste

- *Moartea semnează indescifrabil* (1971)
- *Enigmă la mansardă* (1971)
- *Cocoșatul are alibi* (1973)
- *Ancheta în infern* (1977)
- *Ștafeta* (1981), redenumit *O bombă pentru revelion* (1999)
- *Întâlnire la „Elizeu”* (1983), redenumit *Întâlnire la Elysée* (2004)
- *Apel din necunoscut* (1985)
- *Crimă prin mica publicitate* (1991)
- *Coșmar* (1992)
- *Cutia cu nasturi* (1994)
- *Poveste imorală* (1998)
- *Un blestem cu domiciliul stabil* (1998)
- *Telefonul din bikini* (1999)
- *Răzbunarea slușilor* (2001)
- *Necunoscuta din congelator* (2002)

Ciclul Melania Lupu

- *Cianură pentru un surâs* (1975)
- *Bună seara, Melania!* (1975)
- *320 de pisici negre* (1979)

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

- *Anonima de miercuri* (1984)
- *Disparația statuii din parc* (1987), redenumit *Melania și misterul din parc* (1990)
- *O crimă à la Liz Taylor* (1992), redenumit *O toaletă à la Elisabeth Taylor* (2000)

Romane de spionaj cu Minerva Tutovan

- *Spionaj la mânăstire* (1972)
- *Omul de la capătul firului* (1973)
- *Minerva se dezlănțuie* (1974)
- *Plan diabolic* (1974)
- *Panică la căsuța cu zorele* (1977), redenumit *Stilet cu șampanie* (2007)
- *Noapți albe pentru Minerva* (1982)
- *Violeta din safe* (1986)

Romane istorice - Ciclul logofătului Andronic

- *Logofătul de taină* (1976)
- *Agentul secret al lui Altîn-Bey* (1978)
- *Ochii jupâniței* (1980)
- *Letopisețul de argint* (1981)
- *Vulturul dincolo de Cornul Lunii* (1988)

Romane istorice

- *Al cincilea as* (1978)
- *Întâlnire la Élysée* (1983)
- *A înflorit liliacul* (1990)
- *Să nu ne uităm la ceas* (1990)

Povestiri

- *Grasă și proastă* (2000)
- *Bărbații sunt niște porci* (2000)
- *Povestiri de noapte bună*

Piese de teatru

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

- *Cursa de Viena* (1984)

Scenarii de televiziune

- *Crima din Cișmigiu* (1969)
- *Șantaj* (1981)
- *A doua variantă* (1984)
- *Enigma* (1995-1996)
- *Poveste imorală* (1998)

Dincolo de specificitatea sa narativă, Rodica Ojog-Brașoveanu poate fi asemănată cu un autor al canonului literar românesc, precum **Liviu Rebreanu**, exponent al realismului interbelic. În pofida aparentei disjunctii de gen literar și registru tematic, ambii autori împărtășesc o preocupare esențială pentru sondarea complexităților existenței umane, pentru investigarea resorturilor psihologice și morale ce motivează comportamentele personajelor într-un cadru socio-istoric bine definit.

În acest fel, deprindem ideea că literatura feminină oferă o profunzime și o diversitate tematică care îmbogățește canonul tradițional, evidențiind nu doar complexitatea și dinamica interioară a personajelor feminine, dar și reflecția asupra unor problematici socio-culturale adesea neglijate în scrierile autorilor bărbați. Într-o lume literară dominată de voci masculine, operele autoarelor femei aduc o altfel de sensibilitate, o abordare distinctă a conflictelor psihologice și o perspectivă unică asupra istoriei și a identității naționale. Reprezentarea echitabilă a acestor voci nu doar că îmbogățește experiența estetică a elevilor, dar contribuie și la dezvoltarea unei înțelegeri critice mai profunde a literaturii ca instrument de analiză a societății și a condiției umane.

TATINA ȚÎBULEAC

Tatiana Țîbuleac se impune în peisajul literar contemporan românesc ca o voce inconfundabilă, adânc ancorată în **postmodernism**, oferind o literatură de o profunzime emoțională aparte, îmbinând cu măiestrie confesiunea lirică, structura narativă fragmentată și explorarea psihologică intimă. Proza sa, fie că ne gândim la **„Vara în care mama a avut ochii verzi” (2017) sau „Grădina de sticlă” (2018)**, este caracterizată de o tensiune estetică și tematică inedită, ce reușește să surprindă, cu o acuitate poetică aparte, răni deschise ale sufletului și cicatrici ale istoriei recente. Țîbuleac se plasează într-un registru narativ distinct, unde realistul și simbolicul se întâlnesc în arhitecturi textuale ingenios concepute, o literatură a traumelor și a

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

reconcilierilor imposibile, ce se constituie într-o veritabilă interogație asupra condiției umane în fața suferinței, a pierderii și a regăsirii de sine.

Întâlnirea celor doi autori într-o analiză comparativă: ne referim aici la asocierea operei Tatiane Țîbuleac cu cea a lui G. Călinescu—ar scoate la iveală modul în care fiecare, din registre stilistice diferite, surprinde complexitatea relațiilor umane. Călinescu, printr-o construcție realistă și o analiză a personajelor, conturează în „*Enigma Otiliei*” tensiunile morale și ambiguitățile etice dintr-o societate aflată la răscruce. Prin intermediul personajului central, Otilia, o tânără enigmatică prinsă între două lumi și între multiple dorințe și aspirații, Călinescu redă dilemele sufletului uman în fața iubirii, a interesului și a vanității. În contrast, Tatiana Țîbuleac, într-o manieră postmodernă, cu accente de realism magic, utilizează structura narativă fragmentară și polifonia vocii interioare pentru a reda, în „*Vara în care mama a avut ochii verzi*”, lupta interioară și tentativele de reconciliere dintre un fiu și mama sa aflată pe moarte. *Ea creează o atmosferă densă, plină de imagini șocante și de confesiuni sfâșietoare, care dezvăluie straturile profunde ale traumei și ale suferinței.*

DIZPOZIȚII FINALE

Concluzionând, includerea acestor autoare în programa școlară pentru bacalaureat reprezintă nu doar un act de justiție literară, ci și o necesitate culturală imperativă pentru crearea unui canon echitabil și incluziv. Aceste autoare aduc în prim-plan nu doar o diversitate de stiluri și viziuni estetice, ci și o multitudine de teme care răspund unor experiențe și sensibilități distincte, adesea ignorate în studiul literaturii tradiționale. Textele lor sunt esențiale pentru a extinde sfera de cuprindere a programei școlare, contribuind astfel la formarea unei culturi literare care recunoaște și valorizează experiențele feminine, oferind elevilor oportunitatea de a cunoaște și de a înțelege o parte esențială a patrimoniului literar românesc, care a fost mult timp marginalizată.

Un canon educațional actualizat ar permite o reprezentare mai autentică a diversității vocii literare românești, punând accent pe complexitatea identităților și experiențelor umane pe care literatura le poate surprinde și exprima. Totodată, studiul operelor lor permite o explorare a unor teme fundamentale – cum ar fi libertatea, justiția socială, memorie, traumă, rezistență – din perspective diferite,

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

contribuind la dezvoltarea unui spirit critic și la încurajarea empatiei și a dialogului intercultural.

8. CUM AR INFLUENȚA INCLUDEREA AUTOARELOR FEMEI DEZVOLTAREA ACADEMICĂ A ELEVILOR?

Menționăm și analizăm introducerea autoarelor femei în programa școlară, însă este esențial să adresăm modul în care această posibilă schimbare academică ar influența parcursul academic al elevilor români. Includerea autoarelor femei în programa școlară ar aduce o transformare profundă în dezvoltarea academică a elevilor români, având un impact semnificativ asupra formării lor culturale, critice și empatice. Prin expunerea la o diversitate de perspective literare, elevii ar putea accesa o înțelegere mai cuprinzătoare a complexității umane și a realităților sociale.

Conform CENTRU FILIA, care a redactat un raport de monitorizare al violenței de gen în 2023: *“În România 1 din 4 femei a fost agresată fizic sau sexual de partener sau de fostul partener (Agenția pentru Drepturi Fundamentale, 2014). Însă datele înregistrate de serviciile privind violența domestică, de poliție sau la nivelul parchetelor și instanțelor sunt cu mult mai mici, indicând decalajul existent între criminalitatea reală și cea aparentă, identificată de autorități.”*

În acest context, includerea autoarelor femei în programa școlară devine nu doar o chestiune de diversificare literară, ci și un act educațional esențial pentru formarea unei conștiințe sociale mai informate și responsabile în rândul elevilor. Studiarea operelor scrise de femei, care adesea reflectă asupra inegalităților de gen, violenței domestice, și marginalizării, poate ajuta elevii să conștientizeze și să recunoască aceste probleme structurale adânc înrădăcinate în societatea românească. Literatura poate funcționa ca un instrument puternic de sensibilizare și educare, oferindu-le tinerilor oportunitatea de a înțelege mai bine nuanțele acestor experiențe și de a dezvolta empatie față de victimele violenței de gen.

Mai mult, raportându-ne la cazurile tragice de hărțuire sexuală din școlile și universitățile din România, ne putem adresa următoarea întrebare: Cât vom mai continua să ignorăm meritele literare ale autoarelor femei care au format spațiul cultural, în aceste circumstanțe? Este fundamental să adresăm această problemă încă de la stadiile incipituate: prin intermediul educației putem forma viitori

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

beneficiari primari ai educației pentru a distinge astfel de comportamente și pentru a milita pentru egalitate, pentru a forma o societate lipsită de discriminări.

Mai mult, prin includerea autoarelor femei, elevii ar putea să înțeleagă mai bine modul în care contextul social și cultural influențează experiențele individuale și colective, și să-și dezvolte abilități critice care să le permită să identifice și să combată stereotipurile de gen și prejudecățile. O astfel de schimbare ar contribui la construirea unui mediu educațional mai inclusiv, unde egalitatea de gen și respectul pentru diversitate sunt valori fundamentale, promovate și practicate.

9. CUM PUTEM RECUNOAȘTE PRACTICILE ABUZIVE MENȚIONATE ÎN OPERELE CLASICE PENTRU PROGRAMA DE BACALAUREAT ȘI ACCENTUA RECUNOAȘTEREA ACESTORA ÎN COMENTARIILE OFERITE SPRE ÎNVĂȚARE?

Recunoașterea practicilor abuzive menționate în operele clasice incluse în programa de bacalaureat reprezintă un demers necesar și complex, care presupune o reevaluare critică a modului în care interpretăm și comentăm aceste texte literare. Adesea, operele considerate canonice, deși remarcabile din punct de vedere estetic și stilistic, reflectă norme și valori ale epocilor în care au fost create, uneori perpetuând stereotipuri de gen, relații de putere inechitabile și atitudini discriminatorii. Pentru a oferi o educație literară cu adevărat relevantă și care să rezoneze atât cu valorile “tradiționale”, cât și cu cele contemporane, este imperativ să accentuăm aceste aspecte în comentariile și analizele critice propuse spre învățare.

În primul rând, integrarea unui discurs critic asupra practicilor abuzive evidențiate în operele clasice poate îmbogăți procesul de învățare, invitând elevii să privească dincolo de suprafața textelor și să exploreze implicațiile sociale și culturale ale acestora. De exemplu, relațiile de putere dintre personaje, reprezentarea femeii ca obiect de dorință sau ca personaj submisiv, precum și legitimizarea unor forme de violență, pot fi dezbătute într-un cadru educațional care să stimuleze gândirea critică și conștientizarea elevilor asupra persistenței acestor dinamici în prezent.

În acest context, cel mai revelant exemplu este reprezentat de romanul “Ion” de Liviu Rebreanu. Lectura romanului poate reprezenta o conștientizare activă asupra tuturor formelor de abuz pe care le construiește autorul. Într-adevăr, este esențial să considerăm perioada în care piesa literară a fost redactată, însă ceea ce putem schimba constă în modul de predare și învățare al acestei opere.

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

Revenind la culegerea de analize feministe pentru operele din programa de bacalaureat, se poate distinge următoarea secvență, esențială pentru înțelegerea condiției personajului feminin din romanul "Ion":

"Zestrea este unul dintre principalele mecanisme prin care se transmite proprietatea în societatea ilustrată în roman. De aceea, fiind purtătoarele zestrei, femeile acelor vremuri sunt transformate într-o monedă de schimb: „s-a însurat cu o fată bogată și urâtă, dar a iubit-o ca ochii din cap, căci ea îi întruchipa...toată averea care îl ridicase deasupra nevoilor”.

Prin acest mod, se poate observa cum, din nou, personajele feminine din operele studiate în mediul academic sunt construite pentru a îndeplini un destin ireversibil, situându-se într-o poziție considerabil inferioară față de cea a bărbatului.

Totuși, aici poate fi introdusă o nouă perspectivă: inițial, așa cum a fost predat romanul "Ion" până acum, se va explica condiția țăranului român în contextul socio-economic specific începutului de secol XX, evidențiind drama luptei pentru pământ, care constituie axa centrală a narațiunii.

Însă, este la fel de important să fie explorată și condiția femeii în această ecuație, nu doar ca o prezență pasivă sau ca un simplu simbol al proprietății, ci ca un subiect de reflecție pentru o critică mai amplă asupra inegalităților de gen și asupra mecanismelor prin care acestea sunt perpetuate. Astfel, abordarea tradițională a romanului, concentrată în jurul personajului principal masculin și a dorinței sale obsesive pentru pământ și statut social, trebuie să fie completată printr-o analiză mai profundă a personajelor feminine, precum Ana și Florica, care, deși aparent marginale, devin reprezentative pentru o întreagă categorie socială supusă și lipsită de voce. Comentariile literare pot evidenția, de exemplu, modul în care Ana este transformată într-un "obiect" de schimb matrimonial, lipsit de autonomie, al cărui destin este decis de alții, iar existența ei este redusă la o funcție economică și reproductivă. Această abordare poate stimula discuții critice despre drepturile fundamentale, despre libertatea de alegere și despre consecințele psihologice și sociale ale acestei subordonări impuse de normele patriarhale. Este esențial ca aceste limitări sociale să fie categorizate pentru ceea ce reprezintă de fapt: *„Om” și „stăpân în ocolul lui” e doar bărbatul. În timp ce femeia, în loc să fie văzută ca o ființă umană cu drepturi egale, este percepută doar ca monedă de schimb în*

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

transferul singurei posesiuni care contează în acel univers: pământul.” – așa cum este surprinsă această idee în culegerea de analize feministe.

Mai mult, ne putem raporta chiar și la romanul “Baltagul” de Mihail Sadoveanu, care, în esența sa, prezintă un personaj feminin puternic, Vitoria Lipan, care își înfruntă destinul cu determinare și curaj, plecând în căutarea adevărului și a dreptății. Deși la prima vedere, Vitoria poate fi percepută ca un exemplu de personaj feminin care sfidează pasivitatea atribuită în mod tradițional femeilor, o analiză mai profundă poate dezvălui complexitățile și limitările acestei reprezentări. În fond, Vitoria Lipan, deși puternică și tenace, își desfășoară acțiunile în cadrul unor norme sociale și morale strict determinate de o societate patriarhală. Determinarea sa este condiționată de dorința de a reface ordinea cosmică și socială, iar puterea sa este exercitată în limitele tradiției și ale rolului său de văduvă și mamă.

Lumea patriarhală construită de Sadoveanu pare a fi unicul adevăr valabil din perspectiva sa artistică. *“Opera lui Sadoveanu descrie amănunțit structura lumii patriarhale. Această lume veche nu este însă una blajină sau inocentă. Stereotipurile capătă aici aura unor adevăruri imposibil de contestat și de schimbat, așa cum se vede chiar din povestea cu care începe romanul. Dumnezeu, după ce creează lumea, „pune semn” fiecărui neam: pe romi îi învață să cânte cu cetera, germanilor le dă șurubul, evreilor le spune că vor îndura multe, iar drept răsplată vor curge banii înspre ei. Pe turci îi lipsește de inteligență, dar le dă putere războinică. Muntenilor le dă o inimă ușoară. Stereotipurile care alcătuiesc această anecdotă, și care stau și la baza discursurilor rasiste și xenofobe, nu ar trebui să rămână nesemnificate în nicio analiză a romanului. Mai ales că narațiunea nu urmărește în niciun fel subminarea sau critica lor. Faptul că autorul povestește cu atâta măiestrie poate induce ușor impresia unei osificări a structurii lumii patriarhale și iluzia unui adevăr al stereotipurilor înși- rate: așa sunt lucrurile, așa au fost dintotdeauna, așa vor fi mereu, pare că vrea să ne spună scriitorul. **Violența de gen este și ea tratată lejer. Din felul în care alege autorul să ne-o prezinte, violența nu pare deloc un fenomen grav și serios. Faptul că Nechifor Lipan o bate pe Vitoria pare normal, ba chiar amuzant. Este din nou ceva ce n-ar trebui trecut cu vederea de niciun comentariu al acestei opere. Asocierea dintre umor și violența de gen, nediscutată, nu face decât să o perpetueze la nesfârșit.**”* este din nou relatată condiția femeii într-o societate care nu permitea expansiunea socială a acesteia, printr-o lămurire elocventă și clară în comentariul al Laurei Sandu în culegerea de analize feministe.

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

Comentariile critice ar trebui să evidențieze cum acest personaj, chiar și în poziția sa de protagonistă, funcționează în limitele impuse de societate, iar faptele sale sunt mai degrabă manifestări ale unei rezistențe intradisciplinare, decât ale unei reale emancipări de la constrângerile tradiționale.

În acest mediu dominat de tradiții patriarhale, femeile tinere care se abat de la regulile impuse și refuză supunerea sunt aspru sancționate. Minodora, care nu pare dispusă să urmeze cutumele așa cum au făcut-o femeile din generațiile anterioare, devine ținta blestemelor și amenințărilor Vitoriei: „Îți arăt eu coc, valț și bluză, ardă-te para focului să te ardă! Nici eu, nici bunică-ta, nici bunică-mea n-am știut de acestea – și-n legea noastră trebuie să trăiești și tu. Altfel îți leg o piatră de gât și te dau în Tarcău.”

În limitele impuse de o societate arhaică și plină de inegalități, Vitoria Lipan se afirmă ca o femeie cu o forță deosebită. Autorul îi atribuie în cadrul narațiunii rolul plinar de protagonistă, cu o identitate complexă și independentă. *Acest aspect merită subliniat într-o literatură în care personajele feminine ocupă rareori un loc central.*

Totuși, este esențial să observăm că această aparentă forță și independență a Vitoriei Lipan sunt circumscrise de cadrul restrictiv al normelor patriarhale care guvernează comunitatea rurală tradițională. În ciuda rolului său central în narațiune, Vitoria nu se definește în afara ordinii stabilite de bărbați, ci mai degrabă își afirmă puterea prin perpetuarea valorilor pe care această ordine le impune. Acțiunile sale, deși pline de determinare și curaj, rămân profund ancorate într-un sistem de credințe care privilegiază continuitatea tradiției și respectul pentru autoritatea masculină.

Din nou, aici se poate interveni asupra modului de predare: comentariile critice pot oferi o analiză care să scoată la lumină aceste contradicții din portretizarea Vitoriei Lipan: pe de o parte, o femeie puternică și determinată, dar, pe de altă parte, un agent al unei ordini patriarhale pe care o servește și o protejează. Această ambivalență a personajului reflectă adesea conflictele interne ale femeilor din literatură, care, deși sunt prezentate ca figuri de autoritate, sunt rareori eliberate de presiunile și așteptările impuse de structurile sociale dominante.

În modul de predare a literaturii române, este crucial să se sublinieze și să se adreseze secvențele abuzive din operele canonice, pentru a oferi elevilor o înțelegere profundă și nuanțată a contextului social, cultural și istoric în care acestea au fost

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

scrise, precum și a implicațiilor lor etice și morale. Este important ca profesorii să adopte o abordare critică și reflexivă, care să nu evite aceste aspecte problematice, ci să le examineze în detaliu, promovând astfel împotrivirea față de aceste standarde și stereotipuri.

Este esențial ca elevii să fie invitați să reflecteze asupra modului în care aceste practici abuzive – privirea femeii ca proprietate, legitimizarea violenței domestice sau supunerea față de bărbați – reflectă mentalitățile unei societăți profund inegalitare, dar și asupra modului în care ele perpetuează o ierarhie de gen care le plasează în poziții subalterne.

Comentariile literare și discuțiile de la clasă ar trebui să integreze întrebări reflexive, cum ar fi: *Care sunt formele de abuz evidente și subtile în aceste opere? În ce măsură autorii surprind, conștient sau nu, inegalitățile de gen și relațiile de putere inechitabile? Cum ar putea aceste texte să fie interpretate diferit dintr-o perspectivă feministă sau contemplând asupra drepturilor omului?* Elevii ar trebui încurajați să identifice, să problematizeze și să discute nu doar despre valoarea literară a acestor opere, dar și despre semnificația socială și morală a mesajelor lor.

În plus, profesorii pot sublinia necesitatea de a compara aceste reprezentări cu operele unor autoare contemporane, care oferă o altă viziune asupra feminității și rolurilor de gen. Prin contrastul dintre vocile feminine și masculine din literatura română, elevii ar putea înțelege mai bine cum literatura poate atât să reflecte, cât și să conteste normele culturale dominante, deschizând spațiul pentru o interpretare mai nuanțată și mai incluzivă a textelor literare.

Astfel, abordarea critică și reflexivă a secvențelor abuzive din operele clasice incluse în programa de bacalaureat este esențială pentru a oferi elevilor o educație literară completă, relevantă și adaptată valorilor contemporane. Prin evidențierea acestor aspecte problematice, predarea literaturii poate deveni un instrument de conștientizare și de dezvoltare a abilității de a recunoaște posibile forme de abuz, de discriminare chiar și în contexte curente și actuale, încurajând elevii să exploreze nu doar profunzimea estetică a textelor, ci și implicațiile lor morale și sociale. În plus, integrarea autoarelor femei în analiza curriculară nu doar că îmbogățește experiența de învățare prin diversificarea vocilor și perspectivelor literare, dar contribuie și la construirea unui cadru educațional echitabil și incluziv. Astfel, literatura devine nu

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

doar un mijloc de studiu academic, ci și o cale prin care elevii pot înțelege mai bine complexitatea societății în care trăiesc.

10. CUM POATE INFLUENȚA INCLUDEREA AUTOARELOR FEMEI ÎN CURRICULUM ABORDAREA TEMELOR SOCIALE ȘI ISTORICE ÎN CADRUL ORELOR DE LIMBA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ?

Includerea autoarelor femei în curriculumul de limba și literatura română are potențialul de a reconfigura fundamental modul în care temele sociale și istorice sunt abordate în cadrul orelor de literatură, oferind o diversitate de perspective care completează și contestă narațiunile dominante consacrate de canonul literar masculin. Prin integrarea unor voci literare feminine, programa nu doar că devine mai reprezentativă și inclusivă, dar oferă și un cadru interpretativ complex și nuanțat, capabil să surprindă pluralitatea de experiențe umane și să reflecte în mod corespunzător complexitățile istorice și sociale ale culturii române.

În primul rând, literatura scrisă de femei introduce o dimensiune esențială a experienței umane, adesea eludată sau simplificată în scrierile autorilor bărbați. De exemplu, în romanul „**Concert din muzică de Bach**” de **Hortensia Papadat-Bengescu**, tema centrală nu este doar analiza psihologică a unei societăți aflate în plină schimbare, ci și modul în care această schimbare afectează în mod diferit bărbații și femeile. Papadat-Bengescu explorează cu o deosebită subtilitate tensiunile și conflictele interioare ale personajelor sale feminine, prezentându-le ca agenți ai propriei existențe, confrunțați cu structurile de putere masculine care le limitează și le definesc viețile. Prin abordarea acestor teme, autoarea nu doar că expune inegalitățile sociale și constrângerile de gen, dar provoacă, totodată, cititorul să contempleze complexitatea și ambivalența acestor relații. În acest fel, elevii pot fi stimulați să recunoască și să analizeze critic felul în care normele sociale modelează și constrâng identitățile individuale și colective.

Pe lângă analiza inegalităților de gen, autoarele femei contribuie, de asemenea, la o înțelegere mai nuanțată a temelor istorice, aducând în prim-plan experiențe și perspective marginalizate în canonul literar masculin. De exemplu, în romanul „**Dimineață pierdută**” de **Gabriela Adameșteanu**, istoria este percepută prin lentile multiple: personajele, în special cele feminine, trăiesc tranzițiile istorice ale României de-a lungul a mai multor generații, confruntându-se cu constrângerile impuse de regimurile autoritare, dar și cu dilemele morale și personale generate de aceste

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

contexte istorice. Printr-o narațiune fragmentară și polifonică, Adameșteanu evidențiază complexitatea experienței feminine în raport cu istoria, creând un contrast marcant cu viziunea unitară și adesea monocromă prezentată în operele unor autori precum Liviu Rebreanu sau Camil Petrescu. Astfel, elevii sunt încurajați să dezbată modul în care diferite voci istorice și literare contribuie la o imagine mai completă și mai diversificată a trecutului.

Mai mult, literatura feminină aduce o dimensiune critică asupra reprezentărilor convenționale ale puterii și autorității, punând adesea sub semnul întrebării ideile preconceptuate despre rolurile de gen și identitate. În poeziile Anei Blandiana, cum ar fi cele din volumul „**Octombrie, noiembrie, decembrie**,” se observă o îmbinare între teme personale și sociale, transformând experiențele personale în simboluri ale rezistenței și libertății. Blandiana utilizează imagini puternice și o limbă poetică deosebit de sugestivă pentru a denunța opresiunea, cenzura și nedreptatea socială, dând astfel literaturii o dimensiune de contestare și angajament civic. Pentru elevi, analiza acestor texte devine o oportunitate de a reflecta asupra rolului artei în politică și de a discuta despre limitele și posibilitățile expresiei literare în contexte autoritare.

Totodată, includerea autoarelor femei în curriculum contribuie la crearea unui dialog intertextual mai dinamic, în care operele scrise de bărbați și femei pot fi citite și interpretate în tandem, pentru a sublinia convergențele și divergențele dintre ele. Spre exemplu, în paralel cu „**Ion**” de Liviu Rebreanu, poate fi studiat romanul „**Pânza de păianjen**” de **Cella Serghi**. Dacă în romanul lui Rebreanu femeile sunt, în esență, obiecte pasive ale dorințelor și ambițiilor bărbaților, în „Pânza de păianjen”, naratoarea, Diana Slavu, prezintă propriile sale lupte și dileme, oferind o imagine mult mai nuanțată și autonomă a experienței feminine. Elevii pot analiza modul în care Serghi reinterpretează temele de iubire, căsătorie și independență, deconstruind miturile tradiționale ale feminității și prezentându-le într-o lumină mai autentică și mai complexă.

Includerea autoarelor femei permite, de asemenea, abordarea unor subiecte care, în literatura scrisă de bărbați, sunt rareori explorate în profunzime – cum ar fi violența domestică, maternitatea, sexualitatea, depresia sau singurătatea. Aceste teme, adesea considerate „marginale”, sunt de o relevanță acută pentru înțelegerea experienței umane în toate dimensiunile sale. **Nora Iuga**, în romanul „**Sexagenara și tânărul**,” abordează problema vârstei, a dorinței și a identității într-o manieră care sfidează normele și prejudecățile sociale, creând o narațiune profund inovatoare și

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

subversivă. Astfel, includerea unor astfel de texte poate stimula discuții provocatoare și necesare despre cum literatura reflectă și contestă constrângerile sociale, deschizând calea pentru o educație literară mai echitabilă și mai inclusivă.

În final, includerea autoarelor femei în curriculum nu reprezintă doar un act de echitate literară, ci și un instrument pedagogic vital pentru îmbogățirea experienței de învățare a elevilor. *Aceasta oferă o mai mare diversitate de perspective, îmbunătățește capacitatea critică a elevilor de a analiza texte din multiple puncte de vedere și le oferă o înțelegere mai aprofundată a complexităților istorice și sociale atât din cursul dezvoltării culturii române, cât și din perspectivă contemporană.*

PREVEDERI CONCLUZIVE

În încheierea acestui studiu, se impune o reflecție aprofundată asupra necesității și urgenței unei reforme curriculare fundamentale care să reconfigureze educația literară din România, astfel încât aceasta să răspundă în mod adecvat realităților sociale și culturale contemporane, precum și aspirațiilor democratice ale unei societăți aflate în continuă transformare.

Programa de limba și literatura română pentru examenul de Bacalaureat, în forma sa actuală, reflectă o viziune limitativă asupra literaturii, perpetuând o selecție de texte care favorizează o narațiune dominantă androcentrică, în detrimentul unei reprezentări echitabile și diversificate a experiențelor umane.

Este necesar să ne raportăm și la autoarele femei din spațiul cultural românesc. Studiul *“Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.”* prezintă o listă care cuprinde unele dintre cele mai elocvente și semnificative scriitoare care ar putea completa selecția literară actuală menită să “pregătească” beneficiarii primari ai educației pentru examenul de bacalaureat.

În mod evident, menținerea unui canon literar rigid și selectiv, focalizat aproape exclusiv pe operele autorilor consacrați din tradiția androcentrică, reflectă o reticență în fața diversificării și democratizării spațiului literar școlar. Această abordare nu doar că perpetuează o serie de valori tradiționale și stereotipuri de gen, dar și marginalizează, într-un mod sistematic, multiplele narațiuni care contribuie la

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

constituirea unui peisaj literar bogat și complex. Într-o societate contemporană, unde discursurile despre identitate, egalitate și diversitate culturală devin esențiale, o astfel de limitare a orizonturilor literare devine nu doar problematică, ci și contraproductivă pentru dezvoltarea intelectuală și socială a elevilor.

BIBLIOGRAFIE

- **Elena Zaharia Filipas** - *Studii de literatura feminină*
- **Observatorul Cultural** - *Ce scriitoare ar trebui să fie prezente în canonul școlar și în programa pentru bacalaureat?*
- **Nicolae Manolescu** - *Istoria critică a literaturii române*
- **Anca-Elena Alecei** - *Ipostaze ale feminismului și literatura feminină în spațiul românesc*
- **Iacob Negruzzi** - *Amintiri din "Junimea"*
- **Editura pentru Literatură Feministă** - *Culegere de Analize Literare Feministe*
- **George Călinescu** - *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*
- **Eugen Lovinescu** - *Istoria literaturii române contemporane*
- **Mihaela Miroiu** - *Drumul către autonomie. Teorii politice feministe*
- **Crohmălniceanu, Ovid S.** - *Literatura română între cele două războaie mondiale*
- **Iulian Băicuș** - *Hortensia-Papadat Bengescu, feminista*
- **Otilia Dragomir, Mihaela Miroiu** - *Lexicon Feminist*
- **Eugen Simion** - *Cronologia vieții literare românești*
- **Mihaela Miroiu** - *Neprețuitele femei. Idei politice feministe*
- **Adevărul** - *Femeia care l-a umilit pe misoginul Titu Maiorescu, care avea teoria că „femeile se tâmpesc în timp”. Sofia Nădejde a dărâmat halucinantă credința a criticului*
- **Scena9** - *Scriitoarele lipsesc din manuale. Și ce dacă?*
- **Federația Coaliția pentru Educație, studiul Danielei Vișoianu, președinta Coaliției pentru Educație** - *Document de poziție – România rămâne țara U.E. cu cea mai mică investiție în educație*
- **Epistolar Elena Muresianu** - *Profil în perspectivă*
- **Mirchea Anghelescu** - *Literatură feminină*
- Dana Pîrvan - *Începuturile literaturii scrise de femei în România – misoginism și atitudini macho sau clișeele bărbaților*
- **Grete Tartler** - *De la feminismul clasic la literatura intersecțională recentă*

Lipsa autoarelor femei în programa școlară pentru examenul de bacalaureat din România. Importanța includerii perspectivei feminine în curriculumul literar abordat în învățământul liceal.

- **Anamaria Devesel** - *Sofia Nădejde. A nineteenth-century Romanian Socialist Feminist*
- **Adina Mocanu și Maria Cernat** - *Sofia Nădejde. Despre creierul femeii și alți demoni. Antologia textelor publicistice. Ediție îngrijită de Maria Cernat și Adina Mocanu (Sofia Nădejde. About a woman's brains and other demons)*